

Samhällsekonomiska effekter vid
genomförandet av en budgetneutral
förändring av momssatsstrukturen –
metoder och utgångspunkter

av Mats Morin

Bilaga 5

Innehåll

1. Inledning

2. Utbudsförhållanden

- 2.1 Produktionsteknologins inverkan på producentpriset
- 2.2 Prisförlopp mot långsiktig jämvikt
- 2.3 Faktorpriserna och individens efterfrågan på fritid
- 2.4 Effekter på växelkursen
- 2.5 Betydelsen av imperfekt konkurrens och offentliga subventioner
 - 2.5.1 Imperfekt konkurrens
 - 2.5.2 Offentliga subventioner

3. Momsuttag och priseffekter

- 3.1 Momsuttag
- 3.2 Preiseffekter vid övergång till likformig moms
- 3.3 Statisk budgetneutralitet och dynamisk budgeteffekt

4. Fördelningseffekter för olika hushåll

- 4.1 Ekonomisk standard
- 4.2 Hushållets implicita momssats
- 4.3 Progressivitet i momsuttag
- 4.4 Dynamiska effekter på momsuttag

5. Efterfrågeförhållanden

- 5.1 Inledning
- 5.2 Den ekonometriska studien
- 5.3 Efterfrågans funktionsform

6. Momsuttagets samhällsekonomiska kostnader

- 6.1 Konsumentöverskott och momsuttagets överskottsbörda
- 6.2 Förändring av överskottsbörda eller konsumentnytta
- 6.3 Optimala skatter

7. Produktion och regional fördelning**Litteraturlista**

Bilaga 5

1 Inledning

I denna bilaga redovisas de metoder och utgångspunkter som använts i utredningens analyser av de samhällsekonomiska effekter som kan uppstå vid en budgetneutral omläggning av moms-systemet med införandet av bl.a. en likformig beskattning. Budgetneutralitet definieras i en statisk mening, se vidare avsnitt 3.3. Utgångspunkten är att analysmetoden skall vara så enkel som möjlig för att underlätta förståelse och tolkning av resultat. Strävan efter enkelhet får dock inte medföra att metoden blir orealistisk och därför har en lämplig avvägning mellan enkelhet och realism eftersträvat.

Enligt direktiven skall utredningen endast analysera budgetneutrala momssatsförändringar. Denna restriktion bidrar till att begränsa storleken på de olika samhällsekonomiska effekterna. I vissa fall blir dessa förhållandevis marginella och utredningen har valt att bortse från sådana marginella effekter för att förenkla analysen. Rent allmänt gäller att valet av analysmetoder har styrts av det som varit utredningens huvuduppdrag i de ekonomiska delarna, dvs. att studera de samhällsekonomiska effekter som uppstår vid en budgetneutral förändring av momssatsstrukturen.

En kostnadsförändring tenderar alltid att leda till förändrade priser. De prisförändringar som uppstår beror på momsreglernas utseende och hur ekonomins aktörer anpassar sig till de prisförändringar som sker. All anpassning tar tid och därför är det viktigt att avgöra det relevanta tidsperspektivet då de samhällsekonomiska effekterna ska beräknas. Utredningen har till uppgift att analysera vilka effekter som kan uppstå på bl.a. välfärd och inkomstfördelning då momssatsstrukturen förändras. För att fånga in effekterna av de huvudsakliga anpassningar som sker bör därför tidshorisonten var lång sikt. Med detta menas att även de anpassningar som kräver nyinvesteringar har hunnit få effekt.

En varumarknad kan beskrivas utifrån hur utbuds- och efterfrågeförhållandena ser ut och diagrammatiskt kan detta illustreras med utbuds- och efterfrågekurvor. Ju mindre trögheter på marknaden desto större volymanpassningar sker. Den relativa priskänsligheten mellan utbud och efterfrågan avgör var prisanpassningen sker. Om utbudet är mer priskänsligt än efterfrågan sker de huvudsakliga prisanpassningarna i konsumentpriset. Om efterfrågan i stället är mer priskänsligt än utbudet, sker de huvudsakliga prisanpassningarna i producentpriset.

Vid en analys av de långsiktiga samhällsekonomiska effekterna från en budgetneutral momsreform bör vissa förenklingar göras. I avsnitt 2 redovisas en teoretisk analys som visar att de efterfrågeförändringar som sker på lång sikt kan antas mötas med ett fullständigt elastiskt utbud, dvs. utbudskurvan är horisontell. Det innebär då att momsförändringen i sin helhet vältras över på konsumentpriserna. Denna anpassning tar olika lång tid för olika marknader men ligger mestadels mellan 5–10 år.

I avsnitt 3 visas dagens momsuttag fördelat på 158 konsumtionsvaror. Dessutom visas slutligt momsuttag på vissa insats- och investeringsvaror samt ideella organisationer och offentlig sektor. I avsnittet visas hur alla momsförändringar kan översättas till prisförändringar på dessa 158 konsumtionsvaror.

Kravet på budgetneutralitet innebär att momsintäkterna skall förbli oförändrade. Genom att momsens kostnader slutligen övervältras på hushållen, innebär detta att de sammanlagda momskostnaderna för hushållssektorn i dess helhet inte heller förändras. Däremot kan momskostnaderna förändras för olika hushåll med konsekvenser för deras köpkraft. I avsnitt 4 visas hur fördelnings effekter kan uppstå och hur de kan beräknas.

När prisgenomslaget på konsumentpriserna är beräknade skall detta "översättas" till effekter på konsumtionsefterfrågan. Dessa effekter beror på efterfrågans priskänslighet som kan beräknas med ekonometriska metoder. I bilaga 6 redovisas metod och resultat för en sådan ekonometrisk studie. I avsnitt 5 kommenteras denna studie.

Momsförändringar påverkar konsumtionsmöjligheterna och förändrar hushållens konsumtionsmönster. Det nya konsumtionsmönstret kan av hushållen värderas högre eller lägre än det gamla. I avsnitt 6 presenteras en metod för beräkning av hur de inträffade konsumtionsförändringarna kan komma att värderas av hushållen.

Beräkningsmetoden bygger på konsumtionsteorins framställning av hur prisförändringar kan påverka konsumentnyttan.

När konsumtionsmönstret förändras får detta konsekvenser för hela ekonomin. I avsnitt 7 visas hur man med input-outputstatistik kan spåra vilka effekter som uppstår i produktionsstrukturen. Med hjälp av de regionala räkenskaperna kan förändringar i produktionsstrukturen översättas till effekter på sysselsättning i landets olika regioner.

2 Utbudsförhållanden

En momsförändrings genomslag på konsumentpriset beror på hur producentpriset påverkas. När väl effekten på producentpriset är beräknad, kan konsumentpriset beräknas som ett momspåslag¹ på producentpriset. Här kan bortses från handelsmarginaler och då blir producentpriset lika med varans pris exklusive moms. En varas producentpris är detsamma som företagets försäljningspris och bestäms av de utbuds- och efterfrågeförhållanden som råder på marknaden.

Produktionsteknologi och faktorpriser påverkar producentpriset. Även växelkursen kan påverka producentpriset. Detta beror på att importpriset exklusive moms kan betraktas som ett producentpris på import. Genom att det anges i svenska kronor, påverkas detta producentpris därför av förändringar i den svenska växelkursen.

I detta avsnitt ska analyseras hur producentpriset påverkas då produktionen anpassar sig till budgetneutrala momssatsförändringar. I ett första steg beskrivs hur enligt den neoklassiska teorin produktionsteknologin inverkar på producentpriset då produktionsvolymen varierar. Därefter används konsumtionsteorin för att analysera effekter på faktorpriserna och köpkraftsparitets-teorin för att analysera effekter på växelkursen. Avslutningsvis analyseras i vilken utsträckning som priseffekterna påverkas av de konkurrensförhållanden som råder på varumarknaden.

¹ Momssatsen t ger ett momspåslag med $(1+t)$ som multiplicerat med producentpriset, P , ger konsumentpriset, KP , på följande sätt: $KP = P \cdot (1+t)$.

2.1 Produktionsteknologins inverkan på producentpriset

När ett enskilt företag eller en liten bransch ska studeras, är det ofta rimligt att anta att produktionsfaktorernas kostnader inte påverkas av de produktionsbeslut som fattas. Det betyder att det endast är samspelet mellan teknologins produktionsförmåga och marknadens efterfrågeförhållanden som bestämmer det producentpris som ger jämvikt på varumarknaden. Produktionsteknologin antas uppvisa avtagande skalavkastning, vilket betyder att marginalkostnaden (MC) ökar då produktionsvolymen ökar (utbudskurvan är då positivt lutande). När perfekt konkurrens råder på marknaden är för det enskilda företaget producentpriset givet och företaget producerar den volym som maximerar dess vinst.

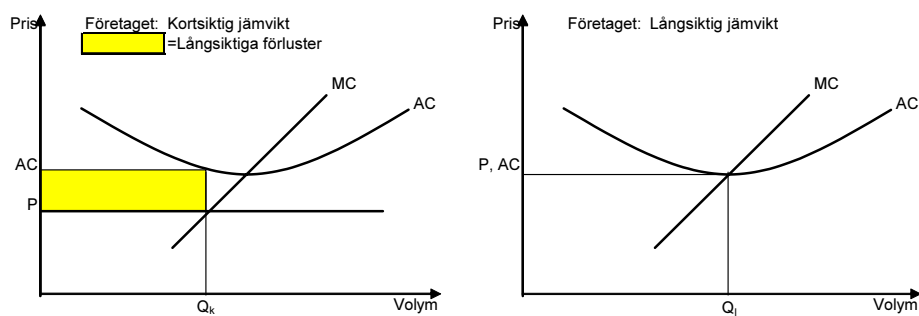
Produktionsbeslutet för ett enskilt företag beror på om tids-horisonten är kort eller lång sikt. På kort sikt är produktionsutrustningen given och uppvisar avtagande marginalavkastning. Företaget producerar den volym där marginalkostnad (MC) är lika med marginalintäkt (MR). Vid perfekt konkurrens är $MR = \text{producentpriset } (P)$. Genomsnittskostnaden (AC) kan i denna jämviktspunkt vara både högre och lägre än MC. I dessa fall råder inte långsiktig jämvikt, utan den uppnås endast där $AC = MC = P$.

När det råder perfekt konkurrens på en marknad och företagen vinstmaximerar, visar en traditionell framställning i den nationalekonomiska litteraturen,² att en långsiktig jämvikt kan uppnås först då företaget (och även de andra företagen) använder den produktionsteknologi som medför den lägsta genomsnittliga produktionskostnaden. Det betyder att alla stordriftsfördelar då har utnyttjats.

Det räcker dock inte med att vinstmaximera med denna produktionsteknologi för att jämvikten ska vara långsiktig. Antalet företag måste också vara sådant att vinsterna varken blir högre eller lägre än rådande kapitalavkastningskrav. Diagram 1 visar en situation för en produktionsenhet (ett företag kan bestå av en eller flera produktionsenheter) som utnyttjar denna produktionsteknologi. I detta exempel maximerar företaget vinsterna på kort sikt ($MC = P$). Denna situation delas av de andra företagen på marknaden och marknaden är i kortsiktig jämvikt.

² Se t.ex. Mansfield (1982).

Diagram 1: Kortsiktig och långsiktig jämvikt för ett företag

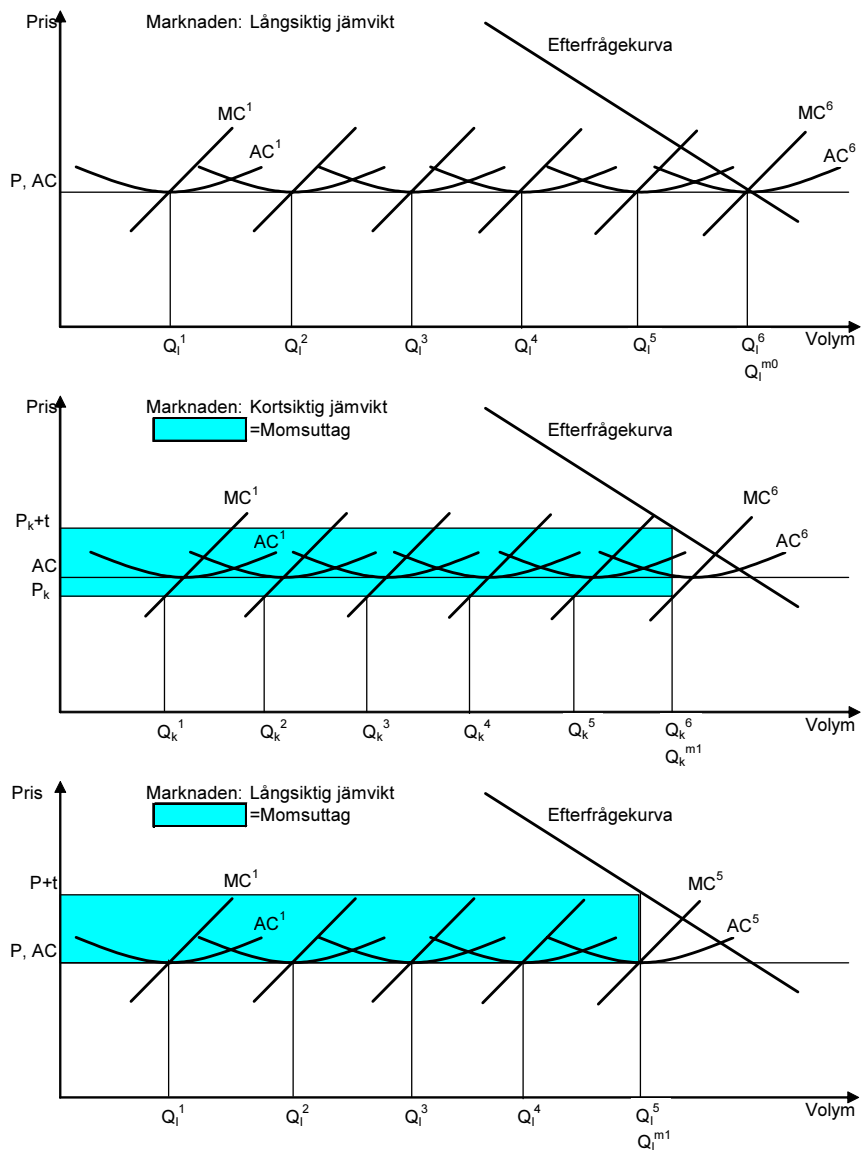
Anm. P = producentpris, MC = marginalkostnad, AC = genomsnittskostnad, Q_k = kortsiktig produktionsvolym, Q_l = långsiktig produktionsvolym.

Företagen gör dock långsiktiga förluster genom att $P < AC$ och därför är marknaden inte i långsiktig jämvikt. Vissa företag kommer att slås ut. Då minskar utbudet på marknaden, vilket medför att priset stiger. Till slut är antalet företag exakt så många att en jämvikt uppstår mellan utbud och efterfrågan där jämviktspriset blir sådant att $P = AC$. Först då är företag och marknad i långsiktig jämvikt. Under förutsättning att produktionsfaktorernas³ kostnader inte påverkas av storleken på marknadens jämviktsvolym, så kommer marknadens långsiktiga utbudskurva att vara horisontell.

När moms införs på denna marknad med perfekt konkurrens och som är i långsiktig jämvikt kommer således anpassningen mot en ny långsiktig jämvikt att ske utifrån en horisontell utbudskurva. På kort sikt sker dock först en anpassning utifrån en positivt lutande utbudskurva. Dessa anpassningar på kort och lång sikt visas med tre bilder i diagram 2.

³ Med produktionsfaktorer avses arbete, kapital och råvaror.

Diagram 2: Den översta bilden visar en långsiktig jämvikt med 6 företag på en varumarknad utan moms. Den mittersta bilden visar den kortsiktiga jämvikt som uppstår då moms tas ut och den understa bilden visar den nya långsiktiga jämvikten

Anm. För att förenkla figuren har $P^*(1+t)$ satts lika med $P+t$. Dessutom har MC^6 även fått symbolisera marknadens kortsiktiga utbudskurva.

Innan moms tas ut på marknaden producerar i detta exempel 6 företag den produktionsvolym där producentpris, marginalkostnad och genomsnittskostnad är lika. Företagen producerar samma långsiktiga volym och är i diagrammet uppradade efter varandra ($Q_1^1 = \dots = Q_6^1$). Tillsammans producerar de volymen Q_1^{m0} till priset P . Den horisontella linjen som sammanbinder alla företag bildar marknadsens utbudskurva.

När moms införs på denna varumarknad kommer på kort sikt producentpriset (P_k) att sjunka. För att uppnå maximal vinst kommer alla företag att på kort sikt sänka sin produktionsvolym ($Q_k^1 = \dots = Q_k^6$) till den nivå där marginalkostnaden blir lika med det nya producentpriset. Detta understiger nu den genomsnittliga produktionskostnaden, vilket innebär att vinsterna är lägre än kapitalavkastningskravet och jämvikten är därför inte långsiktigt stabil. Det lägre producentpriset fångar upp en del av momsens kostnader och därför kommer på kort sikt konsumentpriset att stiga mindre än momsens påläggssats. Den kortsiktiga jämviktvolymen (Q_k^{m1}) är lägre än den ursprungliga långsiktiga jämviktvolymen (Q_1^{m0}).

Långsiktiga förluster medför att en del företag kommer att slå ut. Utbudet minskar och producentpriset stiger. De återstående företagen ökar sin produktionsvolym i takt med att producentpriset stiger. En långsiktig stabil jämvikt uppnås då antalet företag har minskat så mycket att producentpriset kan återgå till den nivå där marginalkostnad och producentpris är lika med genomsnittskostnad (den undre bilden).

I diagramexemplet har antalet företag reducerats från 6 till 5 stycken. Vid detta antal på marknaden kan varje företag producera en produktionsvolym där marginalkostnad och producentpris är lika med genomsnittskostnad. Detta är en långsiktigt hållbar jämvikt. Producentpriset är detsamma som före införandet av moms och marknadspriset har höjts lika mycket som momspåslaget. Det enskilda företaget producerar samma volym som före momsuttaget, men marknadsens nya långsiktiga jämviktvolym (Q_1^{m1}) är lägre.

Under förutsättning att priserna på faktormarknaderna inte påverkas av momsuttaget, kan följande slutsats dras: Vid perfekt konkurrens på varumarknaden kommer producentpriset i en långsiktig jämvikt att inte påverkas av momsen. Det betyder att på lång sikt kommer under dessa förutsättningar en momsförändring att

påverka konsumentpriset lika mycket som momspåslaget förändras.

2.2 Prisförlopp mot långsiktig jämvikt

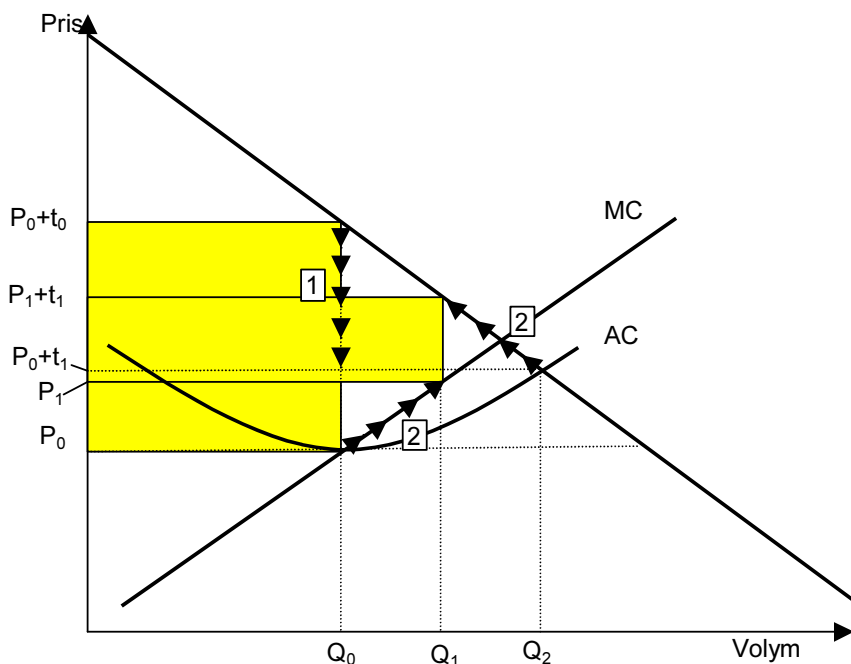
När momssatsen förändras påverkas på kort sikt ofta både producentpris och konsumentpris. På lång sikt anpassar sig produktionskapaciteten till de nya efterfrågeförhållandena genom investeringar i nytt produktionskapital och nedläggelse av gammal produktionsutrustning. I föregående avsnitt (avsnitt 2.1) visades att vid budgetneutrala momssatsförändringar är en lämplig approximation att på lång sikt utgå från att anpassningarna sker på sådant sätt att producentpriset återgår till sin tidigare långsiktiga nivå. Momsförändringarna på de olika marknaderna skulle då resultera i raka prisgenomslag på konsumentpriserna.

I detta avsnitt ska ett tänkbart förlopp beskrivas över hur producentpriser och konsumentpriser kan anpassa sig till nya långsiktiga jämviktsslagen. Detta visas för en marknad där momssatsen sänks. För att förtydliga huvuddragen används en vanlig teoretisk konstruktion från den nationalekonomiska litteraturen.⁴

På marknaden finns ett oändligt antal lika stora produktionsenheter och perfekt konkurrens råder. Företagen vinstmaximerar och använder den effektivaste produktionsteknologin (ett företag kan bestå av flera produktionsenheter). Produktionsteknologin uppvisar avtagande marginalavkastning och alla skalfördelar är utnyttjade. Det innebär att varje produktionsenhet producerar den volym där genomsnittskostnaden (AC) är lägst. Vid denna produktionsvolym är producentpriset $P_0 = AC = MC$ (marginalkostnaden) och inga långsiktiga vinster eller förluster görs (se diagram 3). Med nollvinst menas att vinsterna är i enlighet med kapitalmarknadens avkastningskrav och marknaden är då i långsiktig jämvikt.

⁴ Se t.ex. Nicholson (1998).

Diagram 3: Prisanpassningar på kort sikt vid en momssats-sänkning.

Anm. För att förenkla figuren har $P^*(1+t)$ satts lika med $P+t$.

För att förenkla diagramframställningen behandlas momsens som en volymsskatt i stället för en värdeskatt genom att $P^*(1+t)$ satts lika med $P+t$. Denna likhet gäller dock endast då producentpriset inte påverkas och har indexvärdet 1. I detta fall påverkas producentpriset och likheten gäller därför endast som en approximation. Huvudslutsatserna påverkas dock inte av denna förenkling.

I utgångsläget är momsuttaget på marknaden t_0 och vid konsumentpriset P_0+t_0 efterfrågas och produceras jämviktsvolymen Q_0 . Nu sänks momssatsen till t_1 . Om inte vinstmarginalerna tillåts öka, kommer konsumentpriset omedelbart att minska i motsvarande grad och producentpriset att ligga kvar på P_0 (se prisutveckling 1 i diagrammet). Det nya konsumentpriset blir nu P_0+t_1 . Konsumentpriset har således sjunkit med t_1-t_0 .

Vid detta lägre konsumentpris, efterfrågas en högre volym än Q_0 . Efterfrågeöverskottet är $Q_2 - Q_0$ vilket stimulerar alla produktionsenheter till att öka sin produktionsvolym. På kort sikt finns trögheter i produktionsanpassningen (i enlighet med antagandet om avtagande skalavkastning och att alla skalfördelar är utnyttjade) vilket medför att marginalkostnaden kommer att stiga med ökad produktionsvolym. För att inga förluster ska göras på den extra produktionsvolymen (marginalvolymen), måste producentpriset höjas. Producentpris och konsumentpris kommer att stiga (se prisutvecklingar 2 i diagrammet) tills en ny jämvikt nås vid producentpriset P_1 och konsumentpriset $P_1 + t_1$. Jämviktsvolymen blir nu Q_1 .

Hur mycket producentpris och konsumentpris i genomsnitt kommer att höjas på kort sikt beror på kortsiktig utbudselasticitet ($e_{s,p}$) och efterfrågans priselasticitet ($e_{q,p}$), vilka varierar mellan olika marknader. Ett mått på kortsiktig utbudselasticitet kan erhållas genom att utnyttja ett samband mellan dessa elasticiteter och en elasticitet som visar producentprisets känslighet för efterfrågeförändringar ($e_{p,i}$)⁵:

$$e_{p,i} = e_{q,i} / (e_{s,p} - e_{q,p})$$

Ur detta samband kan ett uttryck för $e_{s,p}$ erhållas. En makroekonomisk studie över hur priser anpassar sig till efterfrågeförändringar⁶, visar att efter 1 år har nästan hälften av efterfrågeförändringen resulterat i en prisökning. Detta tyder på att värdet på $e_{p,i}$ ungefär är 0,5. I detta sammanhang ska värdet på inkomstelasticiteten ($e_{q,i}$) sättas till 1. Den ekonometriska studien (se bilaga 6) visar att efterfrågans priselasticitet i genomsnitt är ungefär -1. Om man antar att under det första året sker inga prisanpassningar på arbetsmarknaden, kan dessa resultat användas för att beräkna den kortsiktiga utbudselasticiteten, vilket ger ett värde omkring 1.

Utifrån detta har antagits att igenomsnitt för varumarknaderna skulle efter 2 år ungefär hälften av den initiala sänkningen av konsumentpriset kunna ha "ätits upp" av en producentprishöjning. Den uppnådda jämvikten är inte långsiktig utan endast kortsiktig eftersom varje produktionsenhet nu gör vinster över kapitalavkastningskravet (detta beror på att P_1 är högre än AC). Ytter-

⁵ Se Nicholson (1998).

⁶ Gordon (1981).

ligare anpassningar kommer därför att ske genom att dessa vinster stimulerar till nyinvesteringar och ett högre utbud.

Vid producentpriset P_1 kommer utbudet att bli högre än efterfrågan. För att en högre produktionsvolym ska kunna säljas, måste konsumentpriset sänkas. Perfekt konkurrens på marknaden kommer att pressa ned producentpriset som till slut återgår till sin tidigare nivå (P_0), där $P_0 = AC = MC$. Detta innebär att marknadens långsiktiga utbudskurva skulle bli horisontell, vilket konstaterades i föregående avsnitt.

Hur lång tid som förlöper innan en marknad har förflyttat sig från en kortsiktig till en långsiktig jämvikt varierar mellan marknader. Anpassningstiden bör vara längre för mer kapitalintensiva branscher (t.ex. industrin) och kortare för mindre kapitalintensiva (t.ex. vissa tjänstebanscher). En studie visar att i industribranschen kan man räkna med att vinsterna framförallt påverkar investeringar 2–3 år senare.⁷ Vissa investeringar kommer dock att ske inom ett år. Om man till detta antar att det tar 1–2 år innan investeringarnas inkörningsproblem är avklarade, skulle en anpassning från en kortsiktig till en långsiktig jämvikt inom industrins område kunna ta 3–5 år.

Om dessa tre effekters tidsåtgång summeras skulle följande sammanställning över anpassningstid kunna göras:

Anpassning till ny kortsiktig jämvikt: 1–2 år

Beslut om nyinvesteringar: 1–3 år

Inkörning av nya investeringar: 1–2 år

Summa anpassningstid: 3–7 år.

Det finns en hel del osäkerhetsfaktorer i dessa anpassningstider.

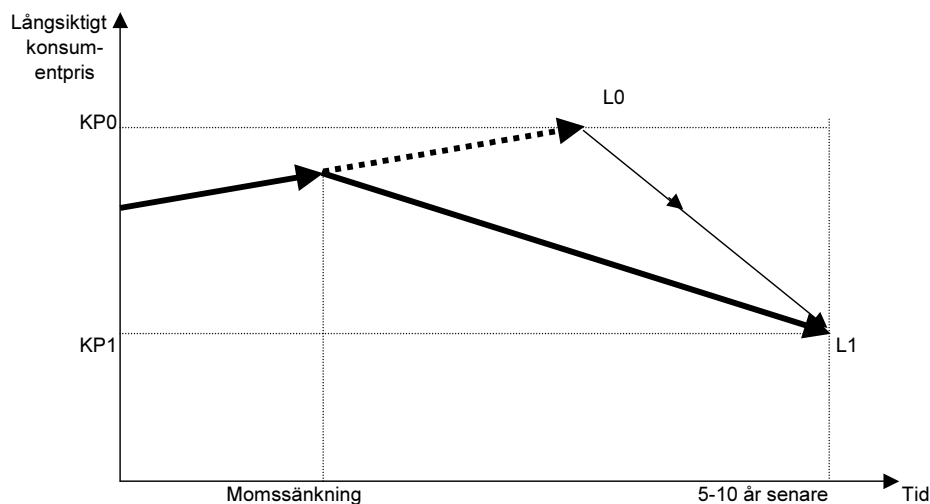
Förutom de stora osäkerheterna i de antagna anpassningstiderna, förutsätter dessa att marknadens alla produktionsenheter i utgångsläget befinner sig i långsiktig jämvikt. Med detta menas att alla företag använder den effektivaste produktionsteknologin, att alla stordriftsfördelar är utnyttjade samt att vinsterna är i enlighet med kapitalmarknadens krav.

Detta är nästan aldrig situationen utan marknaden befinner sig i stället på väg mot en viss långsiktig jämvikt. En momsförändring ändrar marknadens förutsättningar och utvecklingen vänder mot en ny långsiktig jämvikt. Den långsiktiga priseffekten som utredningen beräknar är skillnaden i prisnivå mellan den gamla och

⁷ Erixon (1994).

nya långsiktiga jämvikten. Detta kan beskrivas med ett schematiskt diagram, se diagram 4.

Diagram 4: Schematisk bild över konsumentprisets långsiktiga färdriktning

I utgångsläget är marknaden på väg mot en långsiktig jämvikt (L0) med konsumentprisnivån KP0. När momsen sänks, uppstår en långsiktig priseffekt på (KP1 - KP0). Marknaden ändrar nu färdriktning och är nu i stället på väg mot den långsiktiga jämvikten (L1) med konsumentprisnivån KP1. Om marknaden hade befunnit sig i den långsiktiga jämvikten L0 då momsen sänktes, så hade resonemanget ovan om anpassningstiderna lett fram till en slutsats att det skulle ta i genomsnitt 5 år att nå den nya långsiktiga jämvikten.

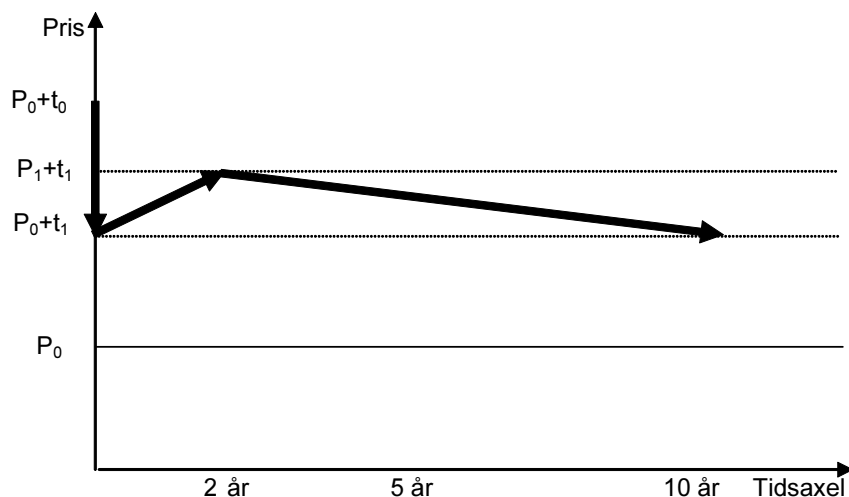
Marknaden befinner sig dock sällan i långsiktig jämvikt, vilket bl.a. beror på att flera företag använder en mindre effektiv produktionsteknologi och kommer att investera i den effektivaste först när den nuvarande produktionsteknologin har slitits ut. Detta fördröjer anpassningsförloppet. I diagram 4 visas endast en tänkbar bild över den långsiktiga färdriktningen. I diagram 5 nedan visas en schematisk bild över hur prisleppet kan tänkas gå.

I detta prislepp har med utgångspunkt från ovanstående resonemang antagits att efter en budgetneutral momssatsför-

ändring kommer de långsiktiga priseffekterna till övervägande del att ha inträffat efter 5 år och hela prisanpassningen efter 10 år. Den kortsiktiga anpassningen antas kunna ske på 1–2 år sikt. Dessa tider varierar mellan olika marknader och på vissa kan den långsiktiga anpassningen kanske redan ha skett efter 2–3 år.

Utifrån dessa antaganden skulle ett genomsnittligt prispförlopp vid en momssänkning kunna beskrivas som i diagram 4. I detta diagramexempel som är jämförbart med det tidigare diagramexemplet (se diagram 3) sänks momssatsen från 20 till 10 procent. Omedelbart skulle konsumentpriserna falla motsvarande hela momssänkningen, men därefter skulle konsumentpriserna öka och efter 2 år (i en kortsiktig jämvikt) skulle prissänkningen endast motsvara halva momssänkningen. Därefter skulle nyinvesteringar och konkurrens medföra att konsumentpriserna började sjunka. Efter 10 år skulle prissänkningen motsvara hela momssänkningen.

Diagram 5: Schematisk bild över ett tänkbart prispförlopp då momssatsen sänks från 20 till 10 procent

I diagrammen 3–5 beskrivs prispförändringen som en kontinuerlig process, men detta behöver inte vara fallet. På en del marknader innebär det stora kostnader att förändra priset och på dessa kan man anta att hela prispförändringen i stället sker momentant eller ryckvis.

Detta har hittills endast handlat om prisanpassningar när momsen sänks. När momsen höjs, kan man anta att anpassningstiden är lika lång men att motsatta effekter inträffar. Det skulle innebära att när momsen höjs, kommer konsumentpriserna att omedelbart öka i en omfattning som motsvarar ett rakt prisgenomslag. Denna höjning av konsumentpriset dämpar efterfrågan. Därför kommer produktionsminskningar att ske i varje produktionsenhet och priserna kommer att sänkas för att nå en ny jämvikt. I denna jämvikt görs förluster och den är därför endast kortsiktig. På lång sikt kommer en del produktionsenheter att läggas ned. Detta ger marknadsutrymme för de återstående produktionsenheterna att öka produktionen och nå en långsiktig jämvikt där vinsterna är i enlighet med kapitalmarknadens krav.

2.3 Faktorpriserna och individens efterfrågan på fritid

Analysen har hittills utgått från att priserna på faktormarknaderna är opåverkade av de volymförändringar som sker på varumarknaden. Detta är på lång sikt ett realistiskt antagande så länge som den totala efterfrågan på faktorinsatser inte påverkas. Vid budgetneutrala momssatsförändringar (i statisk mening) påverkas inte allmän efterfrågan. Därför verkar det rimligt att anta att faktorpriserna i dessa sammanhang inte heller skulle påverkas. Detta kan också vara ett rimligt antagande även om den totala konsumtionsvolymen skulle påverkas. För att förstå detta måste man ta sin utgångspunkt i den konsumtionsteori som behandlar individernas val mellan konsumtion och fritid.⁸

Fritid kan betraktas som en vara som hushållen efterfrågar på samma sätt som de efterfrågar vanliga konsumtionsvaror. När hushåll efterfrågar mer fritid så drar de ned på sitt arbetsutbud. Arbetsutbudets storlek står i sin tur i relation till efterfrågan på konsumtionsvaror. Ju mer konsumtionsvaror hushållen efterfrågar, desto större blir arbetsutbudet och desto mindre efterfrågan på fritid. Teorin beskriver hur en representativ individ betar sig och därmed antas resultaten även kunna tillskrivas hela hushållssektorn.

Teorin utgår från hur en individ utifrån rådande relativpriser väljer mellan konsumtionsvaror och fritid. Priset på fritid är utbliven arbetsinkomst, dvs. lönekostnader minus skatter. Om fritiden mäts i timmar blir priset på fritid lika med timlön efter skatt

⁸ Se t.ex. Varian (1992).

(nettolön). För att inte onödigt komplicera analysen antas här att marginals-katten på lönen är lika med genomsnittskatten.

Individen väljer konsumtion och fritid så att den sammanlagda nyttan maximeras (vi behandlar här hela varukonsumtionen som en vara, X). Valet görs utifrån en budgetrestriktion som bestäms av nettolön (W), priset på konsumtionsvaran (KP) och den tid som individerna maximalt kan använda till fritid (T). Den totala budgeten kan översättas till köpkraft (I) genom multiplikation av T med W .

$$I = W \cdot T$$

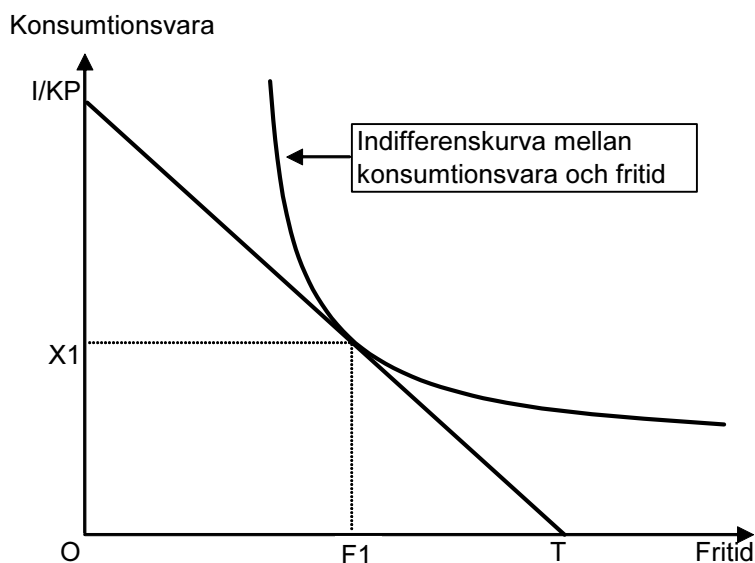
Individen använder budgeten I till att köpa både konsumtionsvaran X och fritid F . Budgetrestriktionen blir nu:

$$KP \cdot X + W \cdot F = I = W \cdot T$$

I diagram 6 motsvaras den av linjen I/KP och T . Utifrån denna budgetrestriktion och individens subjektiva preferenser väljs den mängd av konsumtionsvaran och fritid som maximerar nyttan. Individens preferenser framgår av indifferenskurvans utseende i diagrammet. Den anger vilka kombinationer av konsumtionsvaran och fritid som ger henne samma nytta. Kurvan visar således hur mycket mer av konsumtionsvaran som individen vill ha för att acceptera en minskning av sin fritid med en timme (vilket är detsamma som att öka sitt arbetsutbud med 1 timme). På motsvarande sätt visar kurvan hur mycket mer fritid individen vill ha som kompensation för att dra ned konsumtionen av vara X med 1 enhet. Denna relation mellan konsumtionsvaran X och fritid kan mätas med en substitutionselasticitet.

Ju mer böjd kurvan är desto lägre värde har substitutionselasticiteten.

Diagram 6: Individens val av mängd konsumtionsvara och fritid

Med de priser som gäller i diagrammet väljer individen att konsumera X_1 enheter av konsumtionsvaran och ha en fritid på F_1 timmar. Vid en förändring av relativpriset mellan konsumtionsvaran och fritid (genom att konsumentpriset eller nettolönen förändras) ändras lutningen på budgetrestriktionen. Därmed påverkas också individens val mellan konsumtion och fritid. Ett lägre varupris motsvaras av en brantare budgetrestriktion och ett högre relativpris på fritid. Då fritiden kostar mer i termer av utebliven konsumtion blir individen benägen att arbeta mer, fritiden minskar och arbetsutbudet ökar.

Detta samband mellan en varus pris och fritidsefterfrågan kan mätas med en korspriselasticitet, vars värde är en funktion av substitutionselasticitetens värde. Ju lägre värde på substitutionselasticiteten desto lägre blir värdet på korspriselasticiteten. Korspriselasticiteten kan anta både positiva och negativa värden.

Om man antar att individen är representativ för alla individer i ekonomin kan man övergå till att analysera effekterna på hela ekonomin. Nu behandlar vi konsumtion av flera varor. En budgetneutral momssatsförändring innebär att skatten höjs på vissa varor och sänks på andra. Priserna kommer alltså att stiga på vissa varor

och sjunka på andra. Medan prisstegringar medför att efterfrågan på fritid ökar leder prissänkningar till minskad fritidsefterfrågan. Om substitutionselasticiteten mellan varje vara och fritid är densamma för alla varor kommer summan av alla effekter på fritiden att bli noll.

Om däremot substitutionselasticiteten mellan fritid och olika konsumtionsvaror skiljer sig åt kan en budgetneutral förändring i momsstrukturen påverka arbetsutbudet. När substitutionselasticiteten är tillräckligt låg, blir värdet på korspriselasticiteten negativ. En sådan vara kallas för komplementvara till fritid. När i stället substitutionselasticiteten är tillräckligt hög, blir värdet på korspriselasticiteten positiv och en sådan vara kallas för substitutvara till fritid. Om momsen höjs på komplementvaror till fritid och sänks på substitutvaror så blir den samlade effekten att fritidsefterfrågan minskar och arbetsutbudet ökar. Detta är den kända s.k. Corlette & Hague-regeln.⁹

En väl avvägd omläggning kan alltså ge en positiv effekt på arbetsutbudet och därmed på den totala produktionskapaciteten i ekonomin. Denna ökning av arbetsutbudet sker utan att real-lönerna förändras. Det enda som sker är att konsumtionsvarornas relativpriser förändras.

Om arbetsutbudet ökar har det sin motsvarighet i en ökad efterfrågan på konsumtionsvaror, vilket ökar efterfrågan på faktorinsatser i produktionen (vi bortser så länge från att även importefterfrågan kan öka). På arbetsmarknaden kommer den ökade efterfrågan på arbetskraft att motsvaras av det ökade arbetsutbudet och relationen mellan utbud och efterfrågan kommer ej att förändras. Därför påverkas inte priset på arbetskraft. Utbudet på kapital är nästan helt elastiskt och påverkas inte märkbart av dessa efterfrågeförändringar.

Slutsatsen blir att om en budgetneutral momssatsförändring påverkar jämvikten på faktormarknaderna, så kommer detta att ske på ett sådant sätt att faktorpriserna inte märkbart påverkas. För den fortsatta analysen är det därför rimligt att utgå från att faktorpriserna inte kommer att påverkas.

⁹ Corlette & Hague (1953).

2.4 Effekter på växelkursen

I detta avsnitt diskuteras under vilka förutsättningar som en budgetneutral momssatsförändring kan ge en märkbar effekt på växelkursen. Först ska dock anges under vilka förutsättningar som växelkursen inte påverkas.

Köpkraftsparitetsteorin (PPP) säger att den nominella växelkursen mellan två valutor är lika med ländernas relativa prisnivåer. Som exempel visas detta för Sveriges (P_S) och Tysklands (P_T) prisnivåer:

$$E_{\text{Skr}/\text{DM}} = P_S / P_T$$

Genom att en budgetneutral momssatsförändring inte påverkar prisnivån kommer enligt PPP inte heller den nominella växelkursen att påverkas. PPP gäller så länge som störningarna i ekonomin är monetära eller på ett annat sätt nominella. Om störningarna i stället är reala kan detta få effekter på den reala växelkursen. Ett uttryck för den reala växelkursen kan erhållas genom att först skriva om uttrycket ovan till:

$$P_S = E_{\text{Skr}/\text{DM}} * P_T$$

Det vänstra ledet visar priset i kronor för en varukorg i Sverige, medan det högra ledet visar priset i kronor för en varukorg i Tyskland. Här ser man att så länge som PPP gäller kommer priset i kronor att vara detsamma i Sverige och Tyskland. Detta innebär att den reala växelkursen (skillnaden i priser mellan länderna) inte påverkas av förändringar i prisnivån. Detta ser man i ett uttryck för den reala växelkursen (relativpriset i kronor mellan en varukorg i Tyskland och Sverige):

$$Q_{\text{Skr}/\text{DM}} = (E_{\text{Skr}/\text{DM}} * P_T) / P_S$$

Nu finns det dock faktorer som kan påverka den reala växelkursen.¹⁰ Detta kan inträffa om den svenska efterfrågan t.ex. riktar sig mindre mot landets produkter och mer mot utlandet. Orsaken kan vara en budgetneutral momssatsförändring som sänker momsuttaget på importerade varor.

¹⁰ Krugman & Obstfeld (1994).

Denna minskning i efterfrågan på svenska varor skapar ojäm- viker på marknaderna. För att återställa jämvikterna, måste den svenska prisnivån sjunka. Det är detsamma som en real deprecie- ring av kronan. Denna depreciering kan ske antingen genom att den nominella växelkursen deprecieras eller att de svenska faktor- priserna sjunker. I detta sammanhang har det ingen betydelse vilket av dessa effekter som uppstår. Anpassningen har antagits ske genom växelkursen.

Slutsatsen blir att om en momssatsförändring leder till att ekonomins importandel förändras kan märkbara förändringar upp- stå i växelkursen. Stora förändringar skulle i sin tur kunna påverka de relativa konsumentpriserna i landet och därmed hushållens konsumtionsbeslut. Importberäkningar görs i samband med de produktionsberäkningar som redovisas i avsnitt 7. Dessa beräk- ningar tyder dock på att de importförändringar som kan uppstå i dessa sammanhang endast marginellt skulle kunna påverka konsumtionsvarornas relativpriser.

2.5 Betydelsen av imperfekt konkurrens, offentliga subventioner och efterfrågans funktionsform

2.5.1 Imperfekt konkurrens

När konkurrensförhållandena på varumarknaderna utmärks av perfekt konkurrens har det visats att det är lämpligt att utgå från att producentpriserna inte påverkas av budgetneutrala momssats- förändringar och att hela momsförändringen slår igenom på mark- nadspriserna. Frågan är vad som händer om det i stället råder imperfekt konkurrens?

När det t.ex. råder monopol på marknaden kommer företagets produktionsbeslut att påverkas av både produktionsteknologins produktionsförmåga och storleken på efterfrågans priskänslighet. När en långsiktig jämvikt råder på en monopolmarknad har mono- polföretaget valt en produktionsteknologi som maximerar vinsten.

Det kan mycket väl finnas en annan produktionsteknologi som producerar till lägre genomsnittlig kostnad, men volymen blir då en annan än vad som ger monopolföretaget maximal vinst. För att för- enkla analysen antas att inom det variationsområde som utred- ningen studerar, så påverkas inte de genomsnittliga produktions- kostnaderna då företaget anpassar sin produktionsvolym för att

maximera vinsten. Detta är ett vanligt antagande och innebär att produktionsteknologin då uppvisar konstant skalavkastning. Monopolföretagets långsiktiga marginalkostnad blir då inom detta produktionsområde konstant.¹¹

På en monopolmarknad påverkar efterfrågans priskänslighet jämviktsprisets nivå. Ju lägre priskänslighet desto högre blir konsumentprisets jämviktsnivå. Under förutsättning att efterfrågans funktionsform är konstantelastisk och att produktionsteknologin uppvisar konstant skalavkastning (marginalkostnaden är konstant) kommer konsumentpriset att förändras lika mycket i procent som momspåslaget. Detta kan visas med en prisekvation där en av de oberoende variablerna uttrycker konkurrensförhållandet på marknaden:

$$P = (1 + H/\eta)^{-1} * MC * (1+t)$$

Olika konkurrensförhållanden anges genom olika värden på H, som är ett index¹² mellan 0 och 1. Vid perfekt konkurrens är H = 0 och vid monopol är H = 1. Varumarknadens priselasticitet anges av η , marginalkostnaden av MC och momssatsen av t. Av formeln framgår den betydelse som olika konkurrensförhållanden har för prisnivån. Ju sämre konkurrens på marknaden (ju högre värde på H), desto högre kommer prisnivån att bli.

När en moms införs på denna marknad kommer prisnivån i procentuella tal att förändras lika mycket oavsett konkurrensförhållandet. När värdena på H, η och MC är givna och inte påverkas av de volymförändringar som sker, kommer prisnivåns förändring att enbart bero på momspåslagets förändring (1+t). Prisenivån kommer då att förändras lika mycket i procent som momspåslaget förändras i procent, oavsett hur konkurrensen är på marknaden (oavsett vilket värde på H som råder).

Om efterfrågekurvan inte är konstantelastisk eller marginalkostnaden inte är konstant vid olika värden på t kan priseffekten bli annorlunda. Dessa antaganden är således viktiga. Om efterfrågans priselasticitet i stället varierar med efterfrågevolymen, som t.ex. är fallet då efterfrågekurvan är linjär, är standardresultatet från en teoretisk analys att när en moms införs på en sådan monopol-

¹¹ Ett företag som producerar på en marknad med naturligt monopol, har vanligtvis en vallsituation mellan olika produktionsutrustning som uppvisar avtagande skalavkastning. Då är långsiktiga marginalkostnaden sjunkande.

¹² Ett s.k. Herfindahl-index se t.ex. Rhoades (1993).

marknad, blir prisgenomslaget på konsumentpriset lägre än moms-påslagets förändring.¹³ I avsnitt 5.3 nedan visas att inom det intervall för prisförändringar som denna utredning analyserar, har det dock i de flesta fall inte någon större betydelse om efterfrågekurvan är linjär eller konstantelastisk.

2.5.2 Offentliga subventioner

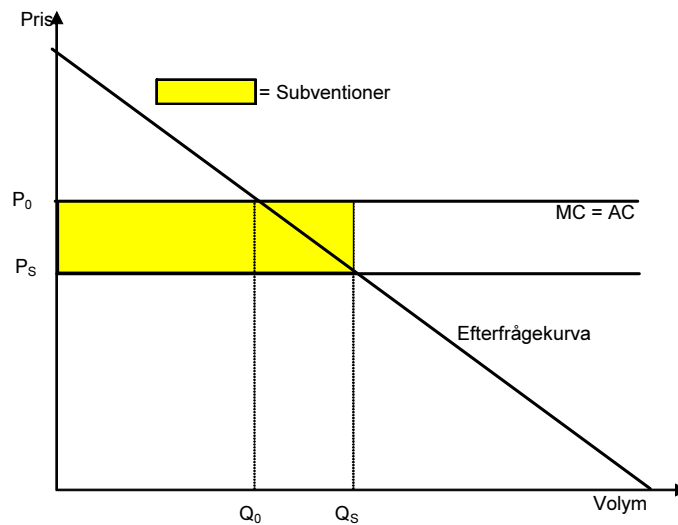
Offentliga subventioner på marknaden kan inverka på prisgenomslagets storlek från en momssatsförändring. Framställningen i detta avsnitt bygger på den analys som redovisas i bilaga 7. Förutsättningarna är följande:

- Produktionsteknologin uppvisar konstant skalavkastning ($MC = AC$). Detta betyder att företagets och marknadens långsiktiga utbudskurva är horisontell.
- Bidragsgivaren kräver att företaget sätter ett pris (P_S) som är lägre än MC . Vid detta pris ska en viss volym (Q_S) produceras.
- Bidraget (subventionen) ges som en fast summa (klumpsumma) till företaget.
- För att erhålla subventioner ställer bidragsgivaren villkor om att ingen vinst får uppstå (nollvinstvillkor), vilket betyder att företaget inte kan vinstmaximera.
- Företaget möter en negativt lutande efterfrågekurva.

Diagram 7 visar marknaden för ett subventionerat företag. Utan subventioner hade företaget valt att producera Q_0 till priset P_0 . Nu ges subventioner till företaget i tillräcklig mängd för att kunna producera Q_S till priset P_S .

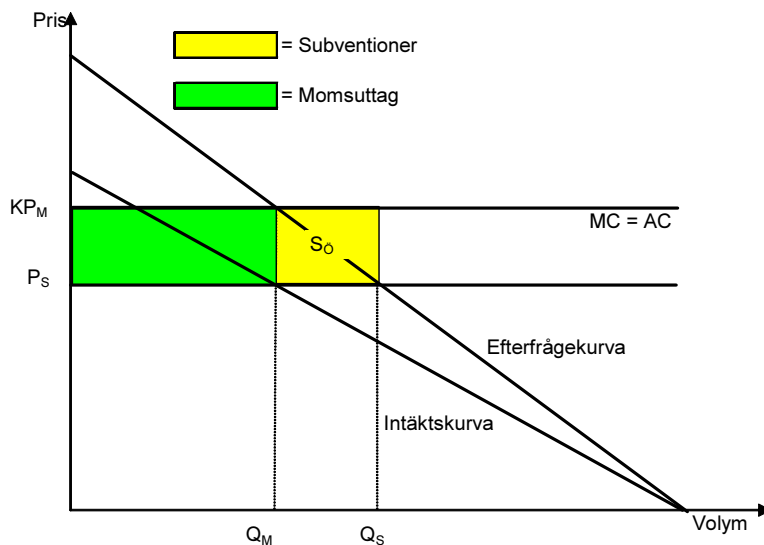
¹³ Stiglitz (2000).

Diagram 7: Långsiktiga jämvikter på företagets marknad, utan och med subventioner

När en mervärdesskatt införs på denna marknad kommer storleken på momsens prisgenomslag att påverkas av de villkor som bidragsgivaren ställer för att fortsätta ge subventioner. Finns det inga villkor kommer anpassningen att ske på samma sätt som för ett företag utan subventioner. Detta visas i diagram 8. Där visas momsuttaget som en intäktskurva efter moms. När moms införs kommer priset att öka till KPM och volymen att minska till Q_M . För att förenkla framställningen har antagits att momsen höjs exakt så mycket att det raka prisgenomslaget blir lika med prisskillnaden mellan P_0 och P_s i diagram 7. Konsumentpriset (KP_M) blir då lika med det gamla priset (P_0).

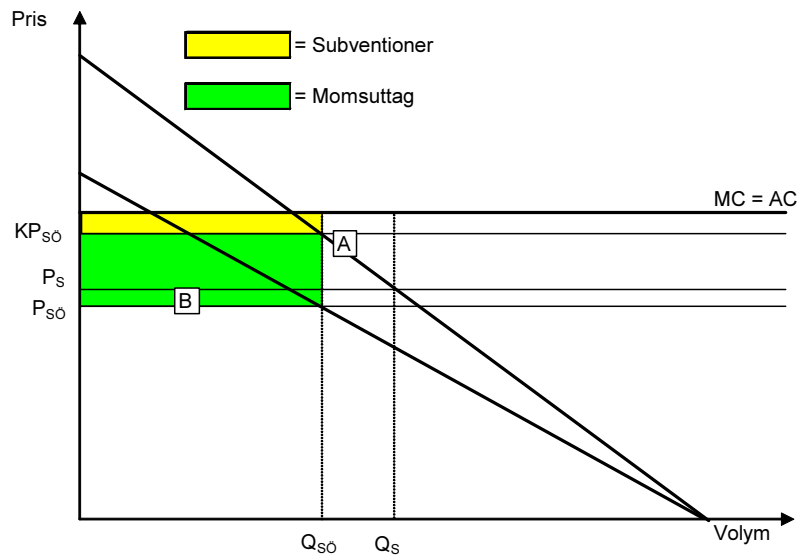
Diagram 8: Anpassning till ett momsuttag, när bidragsgivaren inte ställer några villkor

Om ett företag med klumpsummesubventioner anpassar sig till ett momsuttag enligt diagram 8, så kommer en del av subventionerna inte att behövas för att kunna hålla det subventionerade priset exklusive moms (P_S). Det blir subventioner över (se rektangeln S_0) som då utgör en vinst i företaget.

Det är dock sannolikt att bidragsgivaren inte accepterar att företaget söker sig till en jämvikt där en del av subventionerna kan användas till att ge vinster. Bidragsgivaren kommer troligen att kräva en anpassning till ett jämviktsläge där nollvinstvillkoret fortfarande är uppfyllt. Detta blir uppfyllt om en del av subventionerna i stället används till att ytterligare subventionera priset exklusive moms. En ny jämvikt nås där nollvinstvillkoret fortfarande är uppfyllt (se diagram 9).

Diagram 9: Anpassning till momsuttag då bidragsgivaren ställer krav på nollvinst

Den nya jämvikten kännetecknas av att priset exklusive moms är lägre, dvs. $P_{S0} < P_S$ och att marknadspriset $KP_{S0} < KP_M$. Detta medför att efterfrågevolymen $Q_{S0} > Q_M$. De subventioner "som blev över" har således använts för att dämpa momsens prisgenomslag. Jämfört med diagram 8 har en del av subventionerna i diagram 9 "flyttats" motsvarande rektangeln A till rektangeln B (observera att ytan $A < ytan S_0$).

Det går att visa att ju högre andel av inkomsterna som utgörs av subventioner, desto mindre blir prisgenomslaget då moms tas ut på marknaden. Detta kan uttryckas som att genomslaget på konsumentpriserna (KP) från en förändring i momspåslaget $(1+t)$ blir avtagande i subventionsgraden (s). Om detta samband antages vara linjärt beskriver följande uttryck hur priserna i procent skulle kunna påverkas av momspåslagets förändring i procent:

$$\%KP = (1-s) * (1+t)\%$$

Den anpassning som en subventionerad bransch gör till en momshöjning innebär således en mindre prishöjning och volymsänkning

än vad som sker på en marknad utan subventioner. Förutsättningen är dock att subventioner ges i form av en klumpsumma med villkor om att nollvinstvillkoret inte bryts. Orsaken till det lägre prisgenomslaget är att en del av subventionerna används till att betala momshöjningen och därför behöver inte konsumenterna (genom full prisövervältring) betala hela momshöjningen. Om i stället marginalkostnaden subventioneras (vilket betyder att subventionens storlek varierar med volymanpassningarna) kommer subventionens storlek inte att ha någon inverkan på momsförändringens prisgenomslag.

3 Momsuttag och priseffekter

3.1 Momsuttaget

I detta avsnitt ska redovisas hur utredningen har beräknat momsuttaget. Detta handlar om att identifiera de skattebaser som slutlig moms tas ut på och fastställa vilken momssats som ska tillämpas (ett slutligt momsuttag kan vara öppet eller dolt).¹⁴ Därefter kan man beräkna vilka budget- och priseffekter som uppstår då momssatser förändras. Det statistiska underlaget utgörs av nationalräkenskapernas uppgifter om hushållens konsumtionsutgifter för år 1999.¹⁵ För momspliktiga varor har momsbaser beräknats genom att från dessa uppgifter dra bort ett beräknat öppet momsuttag.

En stor del av hushållens konsumtionsutgifter är undantagna från moms. I produktionen av dessa varor är inte momsen (ingående moms) avdragsgill på insats- och investeringsvaror. Kostnaderna för detta momsuttag kan anses bli övervältrade på konsumentpriset och utgör därför ett dolt momsuttag på denna vara.

I detta sammanhang har storleken på det dolda momsuttaget på momsundantagna varor endast beräknats för slutligt momsuttag på de insatsvaror som används i produktionen av momsundantagna konsumtionsvaror. Momsbaserna kan i dessa fall beräknas utifrån uppgifter om insatsvarornas storlek (se SCB:s input-outputstatistik) och efter avdrag av ett beräknat slutligt momsuttag. Momssatserna på dessa insatsvaror är i de flesta fall 25 procent.

När det beräknade momsuttaget (öppet eller dolt) sätts i relation till varans konsumtionsutgifter exklusive momsuttag, benämns det

¹⁴ Begrepp som beskriver momsuttaget definieras i betänkandets kapitel 2 avsnitt 3.1.

¹⁵ Statistiska Centralbyrån (2003).

här som varans implicitsats. Denna sats återspeglar inte all moms som övervältras på varans pris eftersom den inte tar hänsyn till slutligt momsuttag på de investeringsvaror som använts i produktionen och inte heller medräknar att det kan finnas ett dolt momsuttag i vissa insatsvaror.

SCB:s sammanställning av hushållens konsumtionsutgifter är uppdelade på 145 varor. Denna uppdelning har inte varit tillräcklig för vissa av utredningens analyser. Därför har vissa konsumtionsutgifter på ett approximativt sätt delats upp ytterligare på olika varor med hjälp av Skatteverkets statistik över företagens momsredovisningar. Totalt har utredningen utgått från ett material där konsumtionsutgifterna är uppdelade på 158 konsumtionsvaror.

I tabell 1 redovisas resultatet av de beräkningar som gjorts av momsbas och momsintäkter. Den första kolumnen anger varans kodbeteckning enligt COICOP-systemet. De varor som utredningen har delats upp i ytterligare varor har betecknats med en bokstav i alfabetisk ordning efter COICOP-koden. I den andra kolumnen ges en kort textförklaring till vad de olika konsumtionsposterna innehåller.

Den tredje kolumnen anger hushållens konsumtionsutgifter på varan. Därefter visas den lagstadgade momssats som används på denna varas framräknade momsbas (skattebasen för öppet eller dolt momsuttag). När momsuttaget är dolt eller endast en del är öppet, har momssatsen inramats med mörk eller ljus botten. Den femte kolumnen innehåller momsbasens storlek. Därefter visas de momsintäkter från varan som kan beräknas genom att multiplicera momssatsen med momsbasen.

I den sjunde kolumnen redovisas en beräknad implicit momssats. En implicit momssats är definitionsmässigt lika stor som en lagstadgad momssats då alla utgifter på varan är momspiktiga. För momsundantagna varor blir därför den beräknade implicita momssatsen lägre. Denna implicita skattesats återspeglar dock inte all moms som övervältras på momsundantagna varors pris (se ovan). Om all moms skulle inkluderas, skulle den implicita momssatsen därför bli högre.¹⁶ Slutligen visas i kolumnen längst till höger vilka långsiktiga prisseffekter som införandet av likformig moms beräknas ge upphov till.

¹⁶ På bostadstjänster skulle den stiga betydligt. Om dolt momsuttag från slutligt momsuttag på investeringar skulle medräknas, skulle den implicita momssatsen stiga från 6 procent till 21 procent. Förutsättningen är att hela bostadsstocken kan anses bestå av investeringar som är momsbeskattade med satsen 25 procent.

Denna tabell ger endast en ungerfärlig bild av dagens momsuttag, eftersom de är utförda med 2004 års momsregler tillämpade på 1999 års konsumtionsutgifter. Den huvudsakliga förändring som skett av momsreglerna efter 1999 är att momsuttaget på persontransporter sänkts från 12 till 6 procent och att momsuttaget på böcker och tidskrifter sänkts från 25 till 6 procent. Detta medför att det beräknade totala momsuttaget skulle bli 2 miljarder kronor lägre än de officiella beräkningarna för år 1999. Osäkerheter i beräkningarna medför dock att det beräknade momsuttaget överensstämmer med utfallet för år 1999.

I tabell 1 framgår dessutom att hushållens totala konsumtionsutgifter år 1999 uppgick till 990 miljarder kronor, inklusive moms. Summan av alla momsbasen där både ett öppet och dolt momsuttag görs på privat konsumtion (exklusive det dolda momsuttaget som kommer från slutligt momsuttag på investeringsvaror samt på vissa insatsvaror i annan produktion) har beräknats till 585 miljarder kronor. Momsintäkterna från dessa baser har beräknats till 124 miljarder kronor vilket ger en genomsnittlig momssats på 21,2 procent. Den implicita momssatsen på total privat konsumtion har beräknats till 14,3 procent.¹⁷

Längst ned i tabellen redovisas det slutliga momsuttaget på övriga efterfrågekomponenter. Dessa utgörs av investeringar i produktion av de momsundantagna varorna bostads- och finansiella tjänster samt övriga investeringar som främst består av företagens bilinvesteringar. Dessutom ingår slutligt momsuttag på den del av produktionen av finansiella tjänster som utgör insatsvaror i andra företag. Detta momsuttag övervältras mestadels till slut på konsumentpriserna, men har som nämnts ovan inte inräknats i det dolda momsuttaget på konsumtionsvaror. Slutligen sker ett dolt momsuttag i hushållens ideella organisationer. Totalt beräknas dessa momsbasen uppgå till 92 miljarder kronor och ger med en genomsnittlig momssats på 24,9 procent momsintäkter på 23 miljarder kronor. När momsförändringens prisseffekter ska beräknas, medräknas även prisseffekter från momsuttaget på dessa övriga efterfrågekomponenter (se vidare avsnitt 3.2).

Sammanlagt uppgår hela momsbasen till 678 miljarder kronor och momsintäkterna till 147 miljarder kronor. Den genomsnittliga momssatsen på dessa momsbasen kan beräknas till 21,7 procent.

¹⁷ Denna skattesats erhålles på följande sätt: $124 / (990 - 124) = 0,143$.

Tabell 1. 158 olika konsumtionsvaror och dess mervärdesbeskattning

COICOP	Beskrivning	År 1999		Bas	Intäkter	Implicit sats	Prisf % likformig
		Marknadspris	Momsen Sats				
0111	Bröd o. spannmålsprodukter	18 063	12%	16128	1935	12%	8,4%
0112	Kött	24 006	12%	21434	2572	12%	8,4%
0113	Fisk	7 458	12%	6659	799	12%	8,4%
0114	Mjök, ost och ägg	19 518	12%	17427	2091	12%	8,4%
0115	Smör, margarin	3 310	12%	2955	355	12%	8,4%
0116	Frukt	9 836	12%	8782	1054	12%	8,4%
0117	Grönsaker	13 010	12%	11616	1394	12%	8,4%
0118	Socker, sylt, konfekt	12 047	12%	10756	1291	12%	8,4%
0119	Salt, kryddor, såser	3 845	12%	3433	412	12%	8,4%
0121	Kaffe, te, choklad	4 484	12%	4004	480	12%	8,4%
0122	Läsk, juice	7 081	12%	6322	759	12%	8,4%
0211	Sprit	7 064	25%	5651	1413	25%	-2,8%
0212	Vin	9 212	25%	7370	1842	25%	-2,8%
02131	Starköl	3 662	25%	2930	732	25%	-2,8%
02132	Öl klass I o II	3 216	12%	2871	345	12%	8,4%
0220	Tobak, ciggaretter, snus	16 292	25%	13034	3258	25%	-2,8%
0311	Material till kläder	466	25%	373	93	25%	-2,8%
0312	Beklädnadsartiklar	41 140	25%	32912	8228	25%	-2,8%
0313	Andra beklädnadsartiklar	2 251	25%	1801	450	25%	-2,8%
0314	Lagning, hyra och tvätt	541	25%	433	108	25%	-2,8%
0321	Skor mm	7 824	25%	6259	1565	25%	-2,8%
0322	Skoreparationer	139	25%	111	28	25%	-2,8%
0411	Hyra för hyresrätt	64 912	25%	19061	4765	8%	-1,6%
0412	Hyra för bostadsrätt	28 697	25%	8426	2107	8%	-1,6%
0421	Nyttjandevärde av småhus	130 084	25%	24883	6221	5%	-1,3%
0422	Nyttjandevärde av fritidshus	10 611	25%	2030	507	5%	-1,3%
0431	Varor för underhåll av bostad	2 500	25%	2000	500	25%	-2,8%
0432	Tjänster för underh. av bostad	20	25%	16	4	25%	-2,8%
0451	Elström	32 489	25%	25991	6498	25%	-2,8%
0452	Gas	600	25%	480	120	25%	-2,8%
0453	Flytande bränslen	7 292	25%	5834	1458	25%	-2,8%
0454	Fasta bränslen	946	25%	168	42	5%	-0,8%
0455	Fjärrvärme	12 036	25%	9629	2407	25%	-2,8%
0511A	Möbler, belysning, tavlor exkl:	18 831	25%	15065	3766	25%	-2,8%
0511B	"tavla inköpt från konstnär"	93	12%	83	10	12%	8,4%
0512	Mattor, inkl. inläggning	2 092	25%	1674	418	25%	-2,8%
0513	Möbelreparationer	158	25%	126	32	25%	-2,8%
0520	Hushållstextilier, inkl. rep.	4 913	25%	3930	983	25%	-2,8%
0531	Större hushållsapparater	2 749	25%	2199	550	25%	-2,8%
0532	Mindre elektriska hush.app.	675	25%	540	135	25%	-2,8%
0533	Rep.större hush.apparater	128	25%	102	26	25%	-2,8%
0540	Köksredskap, glas, porslin	4 616	25%	3693	923	25%	-2,8%
0551	Större motordrivna verktyg	1 647	25%	1318	329	25%	-2,8%
0552	Mindre verktyg	3 350	25%	2680	670	25%	-2,8%
0561	Kemtekn. artiklar ej pers.bruk	6 038	25%	4830	1208	25%	-2,8%
0562	Hushållstjänster	1 181	25%	945	236	25%	-2,8%
06111	Receptbelagda läkemedel	4 346				0%	0,0%
06112	Övrig medicin mm	2 815	25%	2252	563	25%	-2,8%
0612	Sjukvårdsprodukter	210	25%	84	21	11%	-1,5%
0613	Glasögon mm	4 003	25%	3202	801	25%	-2,8%
06211	Patientavgift för off. läkarvård	1 803				0%	0,0%
06212	Patientavgift för priv. läkarvård	589	25%	69	17	3%	-0,6%
06221	Patientavgift för off. tandvård	2 388				0%	0,0%
06222	Patientavgift för priv. tandvård	5 742	25%	669	167	3%	-0,6%
06231	Pat.avg. sjukgymnastik mm	235				0%	0,0%
06232	Pat.avg. chiropraktiker mm	405	25%	47	12	3%	-0,6%

06301	Pat.avg. för off. sjukhusvård	774				0%	0,0%
06302	Pat.avg. för priv. sjukhusvård	160	25%	19	5	3%	-0,6%
07111	Bilar, nya	33 504	25%	26803	6701	25%	-2,8%
07112	Bilar, begagnade	12 728	25%	10182	2546	25%	-2,8%
0712	Motorcyklar mm	1 603	25%	1282	321	25%	-2,8%
0713	Cyklar	1 662	25%	1330	332	25%	-2,8%
0721	Reservdelar och tillbehör	4 513	25%	3610	903	25%	-2,8%
07221	Bensin, diesel	36 622	25%	29298	7324	25%	-2,8%
07222	Olja, smörjmedel	568	25%	454	114	25%	-2,8%
0723	Underhåll och reparation	12 940	25%	10352	2588	25%	-2,8%
07241	Körskolor, körprov, körkortsavg.	2 007	25%	1112	278	16%	-2,0%
07242	Kontrollbesiktning	835	25%	668	167	25%	-2,8%
07244	Parkering	1 767	25%	1414	353	25%	-2,8%
07245A	Biluthyrning	674	25%	539	135	25%	-2,8%
07245B	Bilförman	7404			0%		0,0%
0731	Järnväg	3 110	6%	2934	176	6%	14,6%
07321	Taxi, hyrbil m. förare	2 419	6%	2282	137	6%	14,6%
07322	Långfärdsbussresor	537	6%	507	30	6%	14,6%
0733	Lufttransporter	3 940	6%	3717	223	6%	14,6%
0734	Sjötransport	1 118	6%	350	21	2%	4,7%
0735	Kollektivtrafik	7 368	6%	6951	417	6%	14,6%
0736	Andra transporttjänster	289	25%	231	58	25%	-2,8%
0811	Posttjänster	2 022	25%	1618	404	25%	-2,8%
08121	Telefon, fax	551	25%	441	110	25%	-2,8%
08122	Mobiltelefon	699	25%	559	140	25%	-2,8%
08131	Teletjänster	20 850	25%	16680	4170	25%	-2,8%
08132	Mobilteletjänster	6 199	25%	4959	1240	25%	-2,8%
0911	Radio, TV mm	7 656	25%	6125	1531	25%	-2,8%
0912	Fotoutrustning, kamera mm	963	25%	770	193	25%	-2,8%
0913	IT-utrustning, PC mm	3 301	25%	2641	660	25%	-2,8%
0914	Film, CD, kassetter	5 161	25%	4129	1032	25%	-2,8%
0915	Reparation av TV, IT mm	643	25%	514	129	25%	-2,8%
09211	Husvagn	566	25%	453	113	25%	-2,8%
09212	Båtar	1 131	25%	905	226	25%	-2,8%
09213	Båtmotorer, båttillbehör	441	25%	353	88	25%	-2,8%
09214	Hästar, ponnies	148	25%	118	30	25%	-2,8%
09215	Större fritidsartiklar	337	25%	270	67	25%	-2,8%
0922	Musikinstrument, pingisbord	536	25%	429	107	25%	-2,8%
0923	Rep. o. underh. av fritidsvaror	601	25%	481	120	25%	-2,8%
0931	Leksaker, spel, hobbyart.	3 945	25%	3156	789	25%	-2,8%
0932	Utrustning för sport, camping	3 309	25%	2647	662	25%	-2,8%
0933	Blommor, trädgårdsväxter	6 820	25%	5456	1364	25%	-2,8%
09341	Husdjur, utrustning, mat	3 317	25%	2654	663	25%	-2,8%
09342	Medicin, vitamin för husdjur	131	25%	105	26	25%	-2,8%
0935	Veterinärtjänst för husdjur	648	25%	518	130	25%	-2,8%
09411A	Entreavg. till sport, mm exkl:	1 265	6%	597	36	3%	7,2%
09411B	"nöjespark"	886	25%	709	177	25%	-2,8%
09412A	Hyra för sportutrustning	1 252	25%	1002	250	25%	-2,8%
09412B	Skidlifkort	560	12%	500	60	12%	8,4%
09412C	Avg. för sport, övrig rekreation	2 407	6%	2271	136	6%	14,6%
09413A	Hamnavgift	99	25%	79	20	25%	-2,8%
09413B	Båthyra mm	268	25%	214	54	25%	-2,8%
09414	Kommunala musikskolan	180		0	0	0%	0,0%
09415	Studieförbund, kursavgift	1 110	25%	172	43	4%	-0,7%
09421	Luft-TV, licenser	5 220	25%	608	152	3%	-0,6%
09422	Kabel-TV, avgifter	2 439	25%	1951	488	25%	-2,8%
09423A	Foto-framkallning mm exkl:	1 056	25%	845	211	25%	-2,8%
09423B	"porträttfoto"	747	25%	598	149	25%	-2,8%

09424	Hyra av utrustning: hemdator	4 572	25%	3658	914	25%	-2,8%
09425	Bio	1 056	6%	498	30	3%	7,2%
09426A	Bibliotek, museer exkl:	271		0	0	0%	0,0%
09426B	"science center"	30	25%	24	6	25%	-2,8%
09427A	Teater, konserthus mm exkl:	2 900	6%	2736	164	6%	14,6%
09427B	"kommers.museer,kulturinst"	548	25%	438	110	25%	-2,8%
09427C	"djurpark"	164	6%	155	9	6%	14,6%
09427D	"dans"	700	25%	560	140	25%	-2,8%
09427E	"botanisk trädgård"	94	25%	75	19	25%	-2,8%
0943	Hasardspel	13 336		0	0	0%	0,0%
0951	Böcker	5 281	6%	4982	299	6%	14,6%
09521	Dagstidningar	5 962	6%	5625	337	6%	14,6%
09522	Tidskrifter	3 180	6%	3000	180	6%	14,6%
0953	Övriga trycksaker	474	25%	379	95	25%	-2,8%
0954	Skriv- och ritmaterial	1 045	25%	836	209	25%	-2,8%
0960	Charterresor: resa, mat, logi	19 725	25%	631	158	1%	-0,1%
10111	Fritidsavgift, off.	2 095				0%	0,0%
10112	Fritidsavgift, övr. regi	142				0%	0,0%
10141	Högskoleprov	39				0%	0,0%
1111	Restaurang och cafeer	43 439	25%	34751	8688	25%	-2,8%
1120	Hotell, stugbyar,camping mm	6 010	12%	5366	644	12%	8,4%
1211	Hår- o skönhetsvård, solarier	8 247	25%	5416	1354	20%	-2,4%
1212	El. apparater, hårtork, rakapp.	206	25%	165	41	25%	-2,8%
1213	Andra varor för personlig vård	9 128	25%	7302	1826	25%	-2,8%
12311	Smycken, klockor	3 779	25%	3023	756	25%	-2,8%
12312	Reparation smycken, klockor	191	25%	153	38	25%	-2,8%
1232	Övr pers varor: väskor,babyart.	1 717	25%	1374	343	25%	-2,8%
124011	Barnomsorg, off.	4 752				0%	0,0%
124012	Barnomsorg, priv.	701	25%	108	27	4%	-0,7%
124021	Äldreomsorg, off.	7 248				0%	0,0%
124031	Personlig assistent, off.	3 973				0%	0,0%
124032	Personlig assistent, priv.	1 830	25%	282	70	4%	-0,7%
124033	Personlig assistent, anställd	236		0	0	0%	0,0%
12404	Individomsorg	353				0%	0,0%
1251	Livförsäkring	6 934	25%	1520	380	6%	-1,1%
1252	Hemförsäkring	1 266	25%	278	69	6%	-1,1%
1253	Sjukförsäkring	2 510	25%	550	138	6%	-1,1%
1254	Fordonsförsäkring	1 835	25%	402	101	6%	-1,1%
1255	Övriga försäkringar	1 276	25%	280	70	6%	-1,1%
1262	Finansiella tjänster	16 893	25%	3703	926	6%	-1,1%
12701	Begravningsjänster	1 920	25%	1536	384	25%	-2,8%
12702	Avgifter: pass,jakt,kronofogde	460		0	0	0%	0,0%
12703	Konsultavgifter	773	25%	544	136	21%	-2,5%
15	Konsumtion i utlandet	5 427		0	0	0%	0,0%
	Summa	990 383	21,2%	585 196	123 961	14,3%	0,0%
	Bostadsinvesteringar	39056	25%	31245	7811		
	Finansiella investeringar	8631	25%	6905	1726		
	Investeringar, ej fördelat		25%	18496	4624		
	Insatsvaror, ej fördelat		25%	28632	7158		
	HIO exkl:		25%	6781	1695		
	"upphovsrätter"	457	6%	431	26		
	Totalsumma		21,7%	677 686	147 001	14,8%	
	Summa särredovisade poster		24,9%	92489	23 040		

Anm. HIO = hushållens ideella organisationer

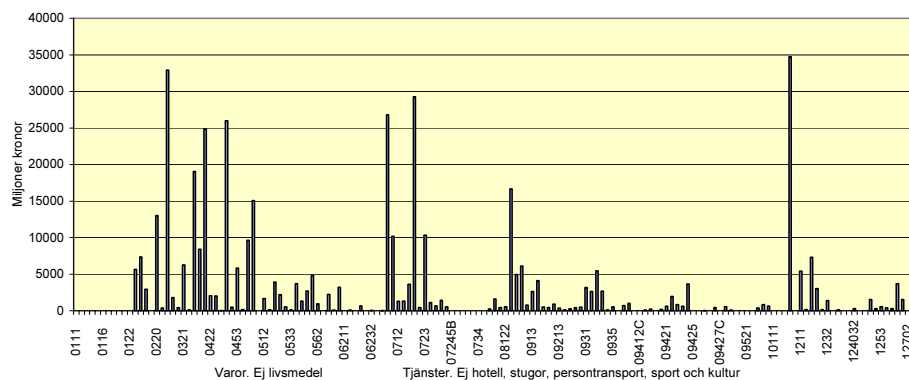
Källa: SCB samt egna beräkningar

Vid beräkning av momsuttaget på momspliktiga varor har detta gjorts genom att utgå från den lagstadgade momssatsen. När varan är undantagen från mervärdesskatt måste andra metoder användas. Utredningen har då beräknat det dolda momsuttaget genom att använda SCB: input-outputstatistik tillsammans med SCB:s momsstatistik. Nationalräkenskaperna har i vissa fall använts för att konstruera fördelningsnycklar för att kunna lägga ut dold moms på olika varor. För dessa konsumtionsutgifter är den lagstadgade momssatsen inramad med mörk botten.

När endast en del av utgifterna är momspliktiga, har i vissa fall SCB:s statistik över 226 konsumtionsvaruprodukter kunnat användas. För vissa mindre konsumtionsutgifter har SCB:s beräkningar använts av dolt momsuttag eller av den del som det sker ett öppet momsuttag på. När inga uppgifter har funnits, har schablonmässigt hälften av utgifterna antagits vara momsbefriade. På någon enstaka konsumtionsutgift har hänsyn tagits till ett visst skatteundandragande. För dessa konsumtionsutgifter är den lagstadgade momssatsen inramad med ljus botten.

De konsumtionsutgifter som beskattas med 25 procent (antingen med ett öppet eller dolt momsuttag) finns i nästan alla varukategorier (exklusive livsmedel) samt i de flesta tjänstekategorier (exklusive stuguthyrning, hotell, persontransport, idrott och kultur). Det dolda momsuttaget kommer i denna presentation endast från slutligt momsuttag på de insatsvaror som används i produktionen av de varor som är undantagna från moms. Diagram 10 visar storleken på respektive momsbas och inom vilka konsumtionsområden som momsuttaget är 25 procent. Varorna betecknas med COICOP-koder och dess innehåll framgår av tabell 1. Totalt (öppet och dolt) beskattas 50 procent av konsumtionsutgifterna med normalskattesatsen 25 procent.

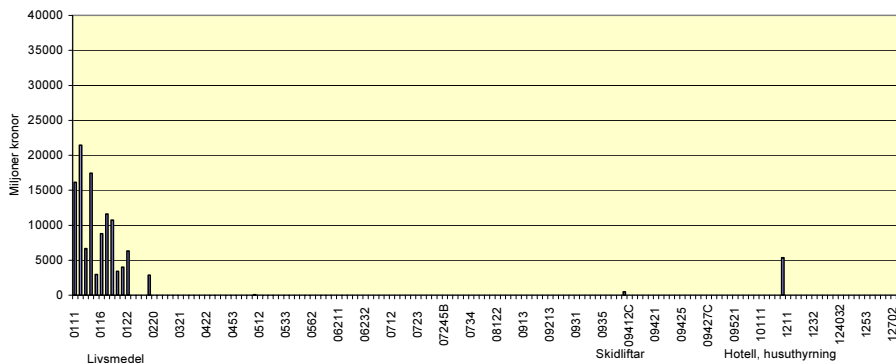
Diagram 10: Konsumtionsutgifter (momsbaser) som är momsbeskattade med 25 procent. Av utrymmesskäl har endast vissa COICOP-koder angivits

Källa: SCB samt egna beräkningar

15 procent av konsumtionsutgifterna är momsbeskattade med den reducerade satsen 12 procent. Med denna skattesats görs endast öppna momsuttag och det sker främst på utgifter för livsmedel samt stuguthyrning och hotell (se diagram 11). Även utgifter för skidliftar beskattas med 12 procent.

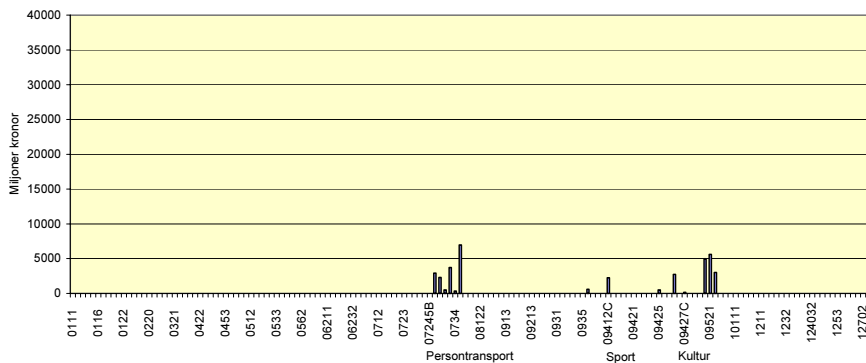
Diagram 11: Konsumtionsutgifter (momsbaser) som är momsbeskattade med 12 procent

Källa: SCB samt egna beräkningar

Endast 5 procent av konsumtionsutgifterna är momsbeskattade med 6 procent (endast öppet momsuttag). Detta handlar främst om utgifter för persontransporter, sport och kultur. I detta kulturbegrepp ingår främst utgifter för olika evenemang, tidningar och böcker (se diagram 12).

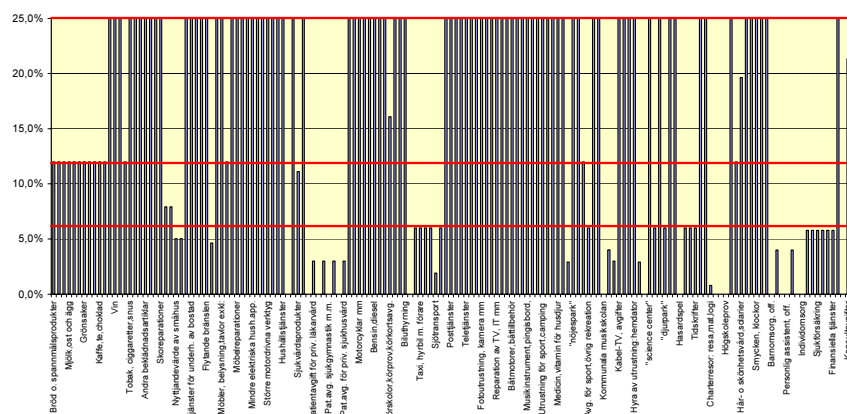
Diagram 12: Konsumtionsutgifter (momsbaser) som är momsbeskattade med 6 procent

Källa: SCB samt egna beräkningar

I diagram 13 visas de implicita momssatserna för 158 varugrupper. De tre lagstadgade satserna är inritade i diagrammet. För de varugrupper där den implicita momssatsen inte exakt sammanfaller med de lagstadgade, gäller någon specialregel, framförallt undantag från momsbeskattning. Ett exempel på detta är konsumtion av finansiella tjänster. Där blir den implicita momssatsen inte fullt 6 procent, vilket beror på att momsuttaget på icke avdragsgilla insatsvaror råkar resultera i ett implicit momsuttag på 5,8 procent.

Diagram 13: Implicita momssatser beräknade utifrån 2004 års momsregler

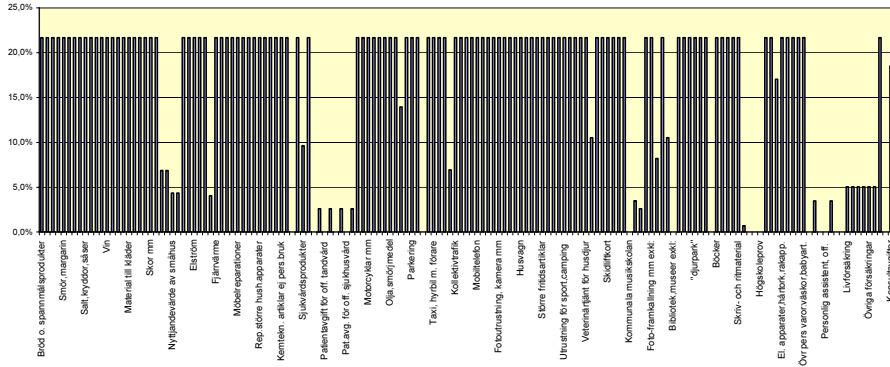

Källa: SCB samt egna beräkningar

Av tabell 1 ovan framgår att när hela momsuttaget jämförs med hela momsbasen, så kan en genomsnittlig momssats beräknas till 21,7 procent. Detta betyder att om dagens momssatsstruktur med tre satser ersätts med en enhetlig momssats på 21,7 procent, skulle storleken på totala momsintäkter bli detsamma. En likformig skatt på 21,7 procent innebär dock inte att momsuttaget på alla konsumtionsvaror blir 21,7 procent. På de varor som är undantagna från moms blir den implicita skattesatsen lägre, eftersom det endast sker ett slutligt momsuttag med normalskattesats på de insatsvaror som används i produktionen av dessa varor. De implicita moms-

satserna visas i diagram 14. De varor som har en lägre sats än 21,7 procent är således de som är undantagna från moms.

Diagram 14: Implicita momssatser vid ett enhetlig momssats på 21,7 procent

Källa: SCB samt egna beräkningar

3.2 Priseffekter vid en övergång till likformig moms

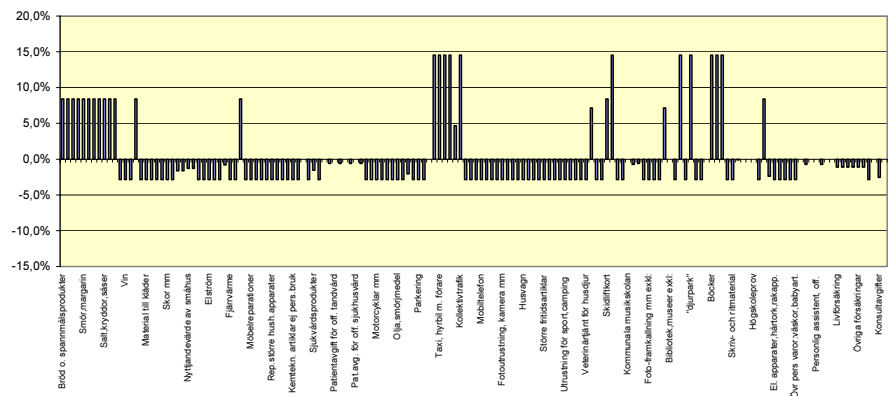
Införandet av en likformig moms medför att momsbaserna i både privat konsumtion och övriga efterfrågekomponenter beskattas med satsen 21,7 procent. Det innebär att momsuttaget på privat konsumtion höjs och att det sänks på övriga efterfrågekomponenter. För att uppnå oförändrad köpkraft i hushållssektorn som genomsnitt, har prissänkningen på de övriga efterfrågekomponenterna övervälrats på konsumtionsvarornas priser. Konsumtionsvarornas prisutveckling har sålunda beräknats i två steg.

I det första steget beräknas priset av att den implicita momssatsen (som den är definierad ovan) förändras. Den implicita momssatsen kan betraktas som en påläggsskatt och därför kommer dess procentuella förändring att påverka konsumentpriset i samma grad. Den implicita momssatsen kommer att sänkas måttligt för de flesta varor och ge en prissänkning på -2,6 procent. För sådana varor som beskattas med de lägre skattesatserna 6 och 12 procent kommer den implicita momssatsen att höjas och ge prisökningar på 14,8 respektive 8,7 procent.

Till dessa priseffekter ska i ett andra steg läggas de priseffekter som kommer från att normalskattesatsen sänks på de övriga efterfrågekomponenterna. Det medför att priset på investeringar i bostadssektorn, finansiella sektorn, företagens bilinvesteringar samt de insatsvaror till företagen som består av finansiella tjänster kommer att sjunka med -2,6 procent. Dessutom kommer det slutliga momsuttaget i hushållens ideella organisationer att också sänkas med -2,6 procent. Alla dessa prissänkningar kan antas komma hushållen till godo på lång sikt och har beräknats som priseffekter på konsumtionsvarornas priser. Beräkningsgången redogörs för nedan.

Hela momssänkningen på bostadsinvesteringar samt 23 procent av momssänkningen på investeringar i finansiella tjänster (hushållen konsumerar 23 procent av finansiella sektorns produktion) har på lång sikt ansetts medföra prissänkningar på motsvarande konsumtionsposter. Prisgenomslaget är beräknat till -0,4 procent på bostadstjänster och till -0,2 procent på finansiella tjänster. Momssänkningen på de övriga efterfrågekomponenterna kan betraktas som en momssänkning på produktionen (se betänkandets kapitel 2 avsnitt 3) och dess priseffekter har antagits bli jämt övervärtat på alla konsumtionsvaror. Preiseffekter från momssänkningen på ideella organisationer har också fördelats jämt på alla konsumtionsvaror. Dessa priseffekter på alla konsumtionsvaror beräknas uppgå till -0,2 procent.

Diagram 15: Prisförändring vid övergång till likformig moms

Källa: SCB samt egna beräkningar

När priseffekterna från alla momssatsförändringar medräknas, väntas priset på de konsumtionsvaror som idag beskattas med 25 procent att sänkas med -2,8 procent (se diagram 15). Detta gäller de flesta varor. De varor som idag har reducerad moms får prisökningar med antingen 8,4 eller 14,6 procent. De momsundantagna varorna har en relativ liten momsbas som normalskattesatsen sänks på och prissänkningen blir mindre än på normalbeskattade varor. Priset på bostadstjänster beräknas sjunka med -1,5 procent och med -1 procent på finansiella tjänster. De övriga priseffekter som kan noteras beror på att en del av konsumtionsutgifterna på vissa varor är momsbefriade.

Priseffekt från momssänkning på bostadsinvesteringar

Momssänkningen på bostadsinvesteringar uppgår till 1 miljard kronor, vilket är i storleksordningen 0,4 procent av boendekostnaderna. För att inte förändra köpkraften i hushållssektorn har denna momssänkning antagits bli övervältrad på boendekostnaderna med -0,4 procent.

Momsuttagets storlek på bostadsinvesteringar återspeglas i storleken på bostadsbranschens bruttodriftsöverskott (kapitalkostnader). När momsuttaget sker med skattesatsen 25 procent, utgör momskostnaderna 20 procent av bruttodriftsöverskottets värde. Vid en övergång till enhetlig moms på 21,7 procent kommer priset på bruttodriftsöverskottet därför att minska med -2,6 procent. I bostadssektorn utgör kostnader för bruttodriftsöverskottet 58 procent av hushållens utgifter för bostadskonsumtion. Det betyder ett fullt prisgenomslag på -1,5 procent.

Prissänkningen på bostadsinvesteringar med -2,6 procent kan väntas få fullt prisgenomslag först när hela bostadsstocken är ersatt med investeringar som är momsbeskattade med 21,7 procent. Detta kan ta omkring 50 år. Om prisgenomslaget sker linjärt över tiden, kan man räkna med att prisgenomslaget efter 10–15 år blir -0,4 procent. Därför är det rimligt att som ovan anta att en sänkning av normalskattesatsen till 21,7 procent på bostadsinvesteringar på lång sikt kan sänka boendekostnaderna med -0,4 procent.

En förändring av momssatsstrukturen ger upphov till fördelnings-effekter mellan hushåll och efterfrågeeffekter på konsumtionsvarornas marknader. När dessa effekter har beräknats, har utgångspunkten varit de prisförändringar som uppstår i de 18 varugrupper som konsumtionen är uppdelat i vid den ekonometriska studien (se avsnitt 5.2). För olika momssystem har implicita momssatser beräknats för dessa 18 varugrupper. Dessa implicita momssatser uppfyller krav på budgetneutralitet för offentliga sektorn och köpkraftsneutralitet för hushållssektorn genom att de även fångar in priseffekterna från de övriga efterfrågekomponenterna (se ovan).

I tabell 2 visas implicita momssatser med dagens momsuttag samt med ett likformigt momsuttag. I kolumnen längst till höger visas det likformiga momsuttagets implicita satser skatt när de inte fångar in priseffekterna från de övriga efterfrågekomponenterna (de faktiska implicita skattesatserna).

Tabell 2: Implicita momssatser vid dagens momsuttag samt vid ett likformigt momsuttag med skattesatsen 21,7 procent

		Dagens satser	Likformiga satser	
			Köpkraftsneutral	Faktiska
_1	12% Livsmedel	12,0%	21,4%	21,7%
_2	25% Sprit, tobak	25,0%	21,4%	21,7%
_3	25% Restaurang	25,0%	21,4%	21,7%
_4	0%,25% Medicin,glasögon	13,9%	11,9%	12,0%
_5	Dold%,25% Bostad,bränsle	9,3%	7,4%	8,1%
_6	25% Kläder	25,0%	21,4%	21,7%
_7	25% Inventarier	25,0%	21,4%	21,7%
_8	25% Tele, post	25,0%	21,4%	21,7%
_9	12% Hotell	12,0%	21,4%	21,7%
_10	25% Fordon, drivmedel	22,9%	19,6%	19,9%
_11	6% Persontransport	5,7%	20,5%	20,8%
_12	Utlandsresa	0,3%	0,2%	0,2%
_13	6%,25%,dold% Sport,kultur,TV-licens	12,6%	15,4%	15,6%
_14	25% Fritidsart,TV,pc	25,0%	21,4%	21,7%
_15	Spel	0,0%	0,0%	0,0%
_16	6% Böcker, tidningar	6,0%	21,4%	21,7%
_17	25% Övrigt	22,8%	19,5%	19,8%
_18	Dold% Finans	5,8%	4,6%	5,0%

Anm. I begreppet TV-licens ingår även TV-avgifter.

Källa: Egna beräkningar

3.3 Statisk budgetneutralitet och dynamisk budgeteffekt

Enligt direktivet ska utredningen endast analysera budgetneutrala förändringar av momsstrukturer. Budgeteffekten av en momsstrukturförändring kan beräknas antingen med en statisk eller dynamisk metod. Med en statisk metod menas att momsintäkterna från en vara endast påverkas av att momssatsen förändras medan en dynamisk metod även tar hänsyn till att momsbasens storlek kan förändras.

På de varor där momsen höjs minskar efterfrågan och på de varor där momsen sänks ökar efterfrågan. Det är därför möjligt att hushållen sammantaget förändrar sitt konsumtionsmönster så att de totala momsintäkterna blir lägre än tidigare. Utredningen har dock valt att beräkna budgetneutralitet med en statisk metod, men att komplettera resultatet med en beräkning av en eventuell dynamisk budgeteffekt. I detta sammanhang har endast den budgeteffekt beräknats som är ett direkt resultat av att momsbasernas storlek har påverkats.

Den ovan framräknade likformiga skattesatsen på 21,7 procent är beräknad med en statisk metod, eftersom satsen är framräknad som det genomsnittliga skatteuttaget på hela den ursprungliga momsbasen. I dynamisk mening kan satsen 21,7 procent dock inte direkt anses som budgetneutral. Frågan är dock hur pass stort fel man gör genom att använda den statiska metoden?

När den dynamiska budgeteffekten ska beräknas, räcker det inte med att endast ta hänsyn till hur momsbasen påverkas då köpkraftsneutrala implicita momssatser förändras. Dessutom måste man medräkna de följd effekter på makroefterfrågan som kan uppstå då läckagens förändringar korrigeras med skatte- och växelkursförändringar (se vidare avsnitt 7). Vid införandet av en likformig momssats på 21,7 procent beräknas den dynamiska budgeteffekten medföra ett marginellt bortfall i storleksordningen 0,2 miljarder kronor.

4 Fördelningseffekter för olika hushåll

Momsuttagets konstruktion kan påverka hushållens köpkraft olika eftersom deras konsumtionsmönster skiljer sig åt. Det är endast ett fullständigt likformigt momsuttag, där alla konsumtionsutgifter beskattas med samma skattesats, som inte kan ge upphov till några

fördelningseffekter. Dagens momsuttag sker med tre olika skattesatser och undantar dessutom en relativt stor del av konsumtionsutgifterna från momsbeskattning. Därför ger dagens momsuttag upphov till fördelningseffekter.

4.1 Ekonomisk standard

Ett hushålls konsumtionsmönster beror till stor del på dess ekonomiska standard. Därför är det lämpligt att beräkna momsförändringars fördelningseffekter genom att gruppera hushållen i decilgrupper efter stigande ekonomisk standard. Ett hushålls ekonomiska standard beror på dess disponibleinkomst¹⁸ och försörjningsbördan.

Försörjningsbördan (hushållets vikt) kan beräknas enligt följande formel¹⁹:

$$\text{Hushållets vikt} = (\text{antal vuxna} + 0,7 \cdot \text{antalet barn})^{0,7}$$

Ett hushålls ekonomiska standard kan nu erhållas genom att dividera dess disponibelinkomst med dess framräknade vikt. Ekonomisk standard är ett nominellt begrepp och ger vid givna priser ett mått på en genomsnittlig hushållsmedlems konsumtionsmöjligheter. En momsförändring påverkar dock priserna och därigenom konsumtionsmöjligheterna vid given disponibelinkomst. Detta kan beskrivas som en förändring av real ekonomisk standard. Förändringens storlek erhålles genom att dividera momsutgifternas förändring med hushållets vikt. När utredningen beräknar fördelningseffekter från momsförändringar, används begreppet ekonomisk standard som synonymt med real ekonomisk standard.

Tabell 3 visar för olika hushållstyper sambandet mellan disponibelinkomst, hushållsvikt och ekonomisk standard. Av tabellen framgår bl.a. att ett hushåll som består av sammanboende med 2 barn har i genomsnitt en betydligt högre disponibelinkomst än hushåll som består av ensamstående utan barn (409 481 kronor jämfört med 164 306 kronor). Detta beror främst på att i det första hushållet är det ofta två personer som har inkomst.

Två vuxna och två barn innebär en betydligt högre hushållsvikt (2,36 jämfört med 1,00) vilket medför att en vuxen individ i båda

¹⁸ Inkomster från arbete, kapital och transfereringar med avdrag för inkomstskatt.

¹⁹ Denna formel används i finansdepartementets fördelningsanalyser.

hushållen kommer att i genomsnitt ha liknande ekonomisk standard (173 860 kronor jämfört med 164 306 kronor). Detta beror på att det är fler som ska dela på hushållets disponibelinkomst i ett hushåll med två vuxna och två barn.

Tabell 3: Samband mellan disponibelinkomst och ekonomisk standard samt effekter från en övergång till likformig moms. År 2003 i antal kronor

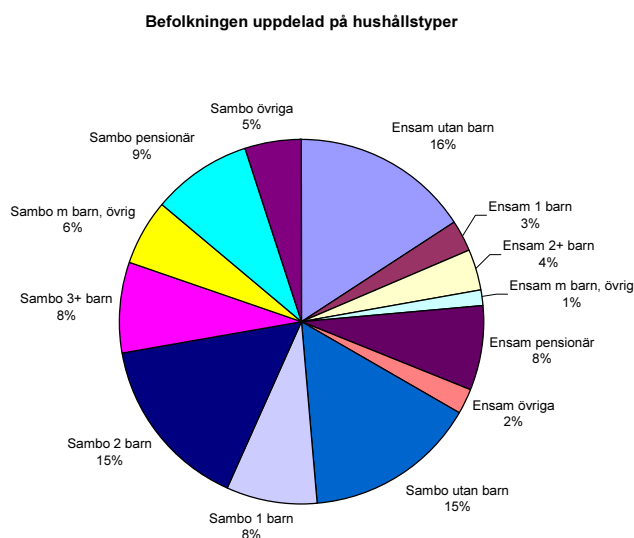
	Disponibel- inkomst	Hushållsvikt	Ekonomisk standard	Momsför- ändringar	Ekonomisk standard förändr. kr	Ekonomisk standard förändr. %
Ensam utan barn	164 306	1,00	164 306	-361	361	0,2%
Ensam 1 barn	189 491	1,45	130 700	-19	13	0,0%
Ensam 2+ barn	234 168	1,97	118 987	518	-262	-0,2%
Ensam m barn, övrig	309 061	2,32	132 977	592	-290	-0,2%
Ensam pensionär	129 029	1,00	129 029	72	-72	0,0%
Ensam övriga	270 592	1,71	158 004	602	-345	-0,2%
Sambo utan barn	367 042	1,62	225 941	-896	552	0,2%
Sambo 1 barn	367 392	2,00	183 306	-567	283	0,2%
Sambo 2 barn	409 481	2,36	173 860	108	-46	0,0%
Sambo 3+ barn	411 080	2,77	148 538	953	-340	-0,2%
Sambo m barn, övrig	472 713	2,74	172 632	1 151	-414	-0,2%
Sambo pensionär	260 439	1,62	160 319	370	-228	-0,1%
Sambo övriga	485 643	2,28	213 392	-239	131	0,0%

I tabellen visas även hur en övergång till en enhetlig momssats på 21,7 procent kan påverka momsbetalningarna för respektive hushållstyp samt hur ekonomisk standard kan påverkas i kronor och procent.

I denna sammanställning definieras barn som en individ under 20 år. Ett barn som har fyllt 20 år och fortfarande bor hos sina föräldrar definieras som "övrig" i hushållet. Det betyder t.ex. att hushållstypen "Sambo m barn, övrig" betyder oftast minst två hemmaboende barn, ett som är under och ett som är över 20 år. "övrig" kan också betyda att en annan vuxen person bor i hushållet, t.ex. en moster eller farfar.

I diagram 16 framgår hur hela befolkningen (vuxna och barn) fördelar sig på olika hushållstyper. De flesta bor i hushåll av typen "ensam utan barn", "sambo utan barn" och "sambo 2 barn".

Diagram 16: Befolkningens fördelning på olika hushållstyper

Källa: SCB samt finansdepartementets fördelningsanalysenhet.

När hushållen är grupperade i deciler efter ekonomisk standard, kan för varje decilgrupp dess genomsnittliga utgiftsandelar för 112 konsumtionsposter erhållas från Statistiska Centralbyrån (SCB).²⁰ Dessa utgiftsandelar visar konsumtionsutgiften som andel av decilgruppens genomsnittliga disponibelinkomst.

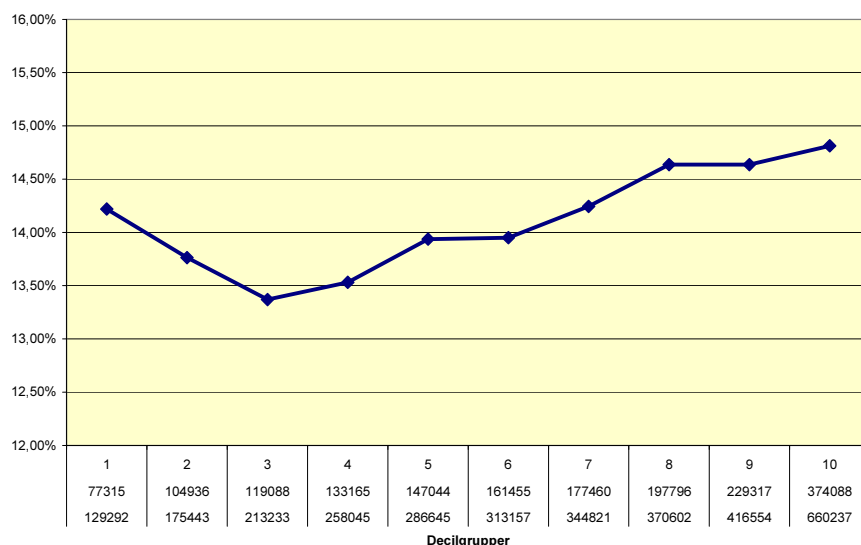
4.2 Hushållets implicita momsats

För att kunna beräkna implicita momssatser på olika hushållsgruppers totala konsumtion, har SCB:s utgiftsandelar omräknats som andelar av decilgruppernas genomsnittliga konsumtion. Därefter har de aggregerats till utgiftsandelar för 18 konsumtionsvarugrupper (dessa varugrupper är desamma som i avsnitt 5.2). Vissa korrigeringar har gjorts för att få överensstämmelse med de genomsnittliga utgiftsandelar som kan beräknas utifrån SCB:s nationalräkenskaper.

²⁰ Undersökningen kallas för Hushållens utgifter, HUT.

Med kännedom om utgiftsandelarnas storlek och respektive utgiftsposts momsbeskattning kan nu en implicit momssats beräknas för ett genomsnittligt hushålls konsumtionsutgifter i respektive decilgrupp. Dessa momssatser är konsistenta med den genomsnittliga momssats som i avsnitt 3.1 (tabell 1) har beräknats för hushållens totala konsumtionsutgifter.²¹ I diagram 17 visas de implicita momssatser i respektive decilgrupp som dagens momsutttag ger upphov till.

Diagram 17: Implicita momsuttag på hushållens konsumtionsutgifter. Hushållen är grupperade i decilgrupper efter stigande ekonomisk standard, vilken anges för respektive decilgrupp

Källa: SCB samt egna beräkningar

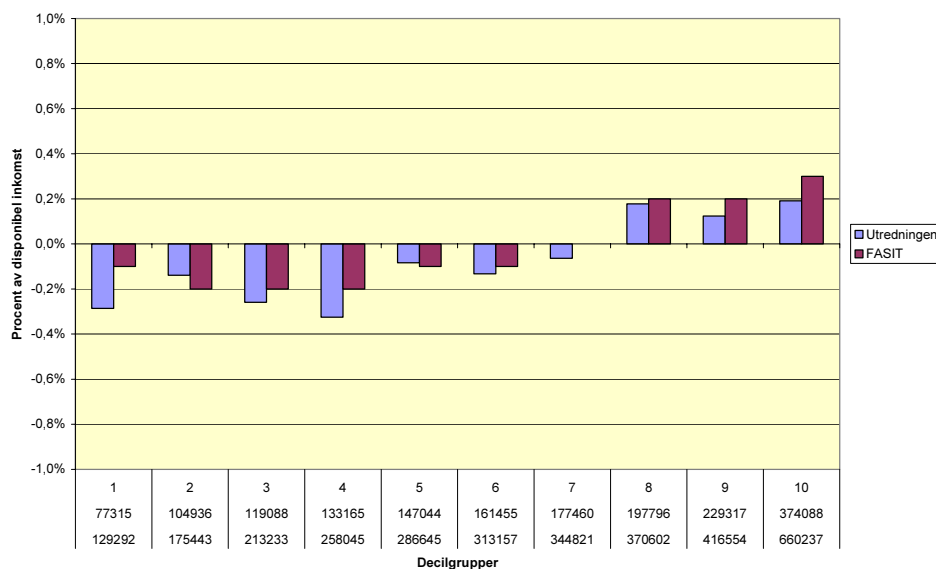
Hushåll i de högre decilgrupperna betalar mer moms på sina utgifter än hushåll i de lägre. Från decilgrupp 3 och uppåt framkommer ett progressivt inslag i momsuttaget. Den implicita momssatsen stiger då från knappt 13,5 procent till nästan 15.

²¹ Genom att några enstaka konsumtionsposter inte ingår i de 18 varugrupper som studeras blir den genomsnittliga satsen något lägre och uppgår till 14,2 procent i stället för 14,3 procent.

När en ny momsstruktur införs kommer detta att förändra decilgruppernas genomsnittliga momsuttag på ett olikartat sätt. Därigenom omfördelas köpkraft mellan olika hushållsgrupper. I betänkandets kapitel 11 redovisas vilka fördelningseffekter som kan väntas uppstå vid införandet av olika momssystem.

Vid införandet av en enhetlig moms på 21,7 procent har effekterna på hushållens ekonomiska standard i stället beräknats med hjälp av mikrosimuleringsmodellen FASIT. Denna utnyttjar hushållsdata från SCB:s undersökning av hushållens ekonomi (HEK).²² En ny modul i FASIT har utvecklats av SCB i vilken uppgifter från SCB:s hushållsutgiftsundersökningar (HUT) även kan utnyttjas. Vissa marginella skillnader i resultaten kan uppstå jämfört med den beräkningsmodell där decilgruppernas genomsnittliga utgiftsandelar för 18 varugrupper har använts (se diagram 18).

Diagram 18: Effekter på hushållens ekonomiska standard vid införandet av en enhetlig moms på 21,7 procent, beräknat av utredningens konstruerade modell respektive med FASIT. Varje decilgrupps genomsnittliga ekonomiska standard anges på x-axeln

Källa: SCB

²² Dessa beräkningar har utförts av Finansdepartementets fördelningsanalysenhet.

4.3 Progressivitet i momsuttag

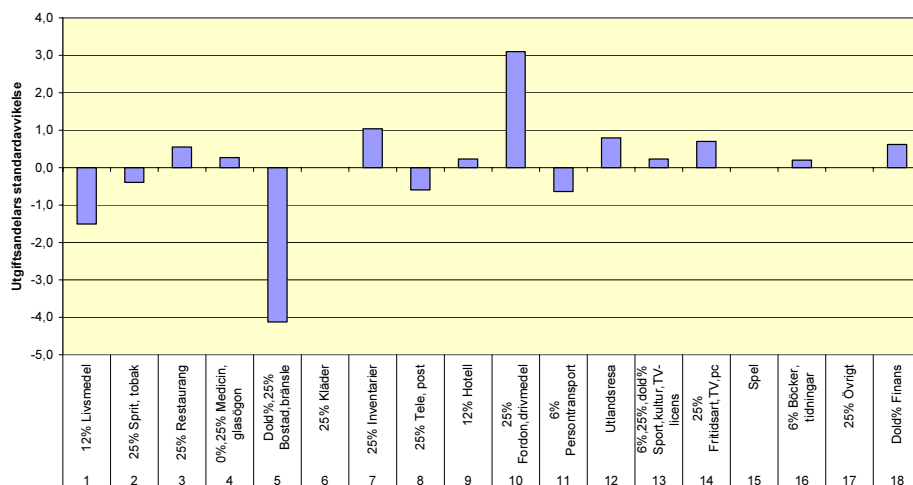
Progressiviteten i dagens momsuttag beror på ett lägre momsuttag (öppet och dolt) på varor som konsumeras relativt mycket av hushåll med låga inkomster samtidigt som momsuttaget är högre på varor som konsumeras relativt mycket av hushåll med höga inkomster. Ju mer utgiftsandelarna skiljer sig åt för en varugrupp, desto större fördelningspolitisk effekt kommer ett momsuttag att ge.

I diagram 19 illustreras hur decilgruppernas utgiftsandelar varierar för var och en av de 18 olika varugrupperna. Det spridningsmått som använts är standardavvikelsen. Ju större värde på standardavvikelsen, desto större spridning.²³

Det visar sig att på de flesta utgiftsposter sjunker eller stiger utgiftsandelarna kontinuerligt med stigande ekonomisk standard. För att belysa de fall då utgiftsandelarna avtar med stigande inkomst redovisas standardavvikelsen i diagrammet med negativt tecken. Då utgiftsandelarna ökar med stigande inkomst visas endast standardavvikelsens positiva värde.

²³ Standardavvikelsens värde anger storleken på den avvikelse från medelvärdet (upp och ned) som behövs för att fånga in ungefär 2/3 av observationerna. Vara 10 i diagrammet har en stor standardavvikelse på 3 procentenheter, vilket innebär att när utgiftsandelarna varierar ± 3 procentheter runt utgiftsandelarnas medelvärde omfattas endast 2/3 av decilgrupperna.

Diagram 19: Standardavvikelse för hushållsdecilgruppernas utgiftsandelar. Negativt tecken framför anger att utgiftsandelarna avtar med stigande ekonomisk standard och ett positivt tecken anger motsatsen

Källa: SCB samt egna beräkningar

För vissa varugrupper avtar eller stiger inte utgiftsandelarna kontinuerligt med stigande ekonomisk standard. Det gäller för kläder (vara 6), spel (vara 15) och övriga varor (vara 17). I dessa fall har spridningsmättet satts till noll.

Ju högre positivt värde en standardavvikelse har desto större progressiv effekt ger ett momsuttag. När en standardavvikelse i diagrammet har negativt tecken ger ett momsuttag i stället en regressiv effekt. För att ett momsuttag ska ge maximal progressiv effekt ska alla varugrupper med ett negativt tecken framför standardavvikelsen undantas från momsbeskattning och beskattning ska endast ske av de varugrupper som har positivt tecken framför standardavvikelsen. Skattesatsen ska sättas högre ju högre värde på standardavvikelsen.

Av diagrammet framgår att en stor progressiv effekt i momsuttaget verkar kunna erhållas med en hög momsats på fordon och drivmedel (vara 10). Ett momsuttag på bostadsposten (vara 5) verkar i stället medföra en relativt stor regressiv effekt. Ett moms-

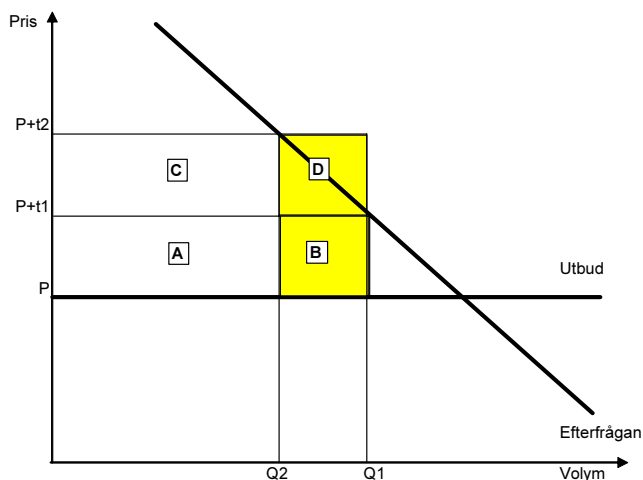
uttag på livsmedel (vara 1) verkar också ge en regressiv effekt. Det progressiva inslaget i dagens moms-system beror på att moms-uttaget i viss mån är konstruerat i överensstämmelse med dessa standardavvikelsers värden: full moms på bilar och drivmedel, reducerad moms på livsmedel och momsundantag för den del av bostadsutgifterna som utgörs av hyror.

4.4 Dynamiska effekter på momsuttag

Analysen av olika momsuttags fördelningseffekter utgår från de utgiftsandelar som kan registreras för olika hushåll med dagens momsuttag. När samma utgiftsandelar används på andra moms-system innebär detta en statisk beräkning. Detta beror på att man då inte tar hänsyn till att hushållen kommer att konsumera mindre av den vara som beskattas hårdare och mer av den vara där moms-uttaget sjunker. En dynamisk beräkning tar hänsyn till att en övergång till ett annat moms-system kommer att påverka hushållens utgiftsandelar.

Skillnaderna mellan en statisk och dynamisk analys illustreras i diagram 20. Vid momssatsen t_1 betalar hushåll en moms på denna marknad som motsvaras av ytorna A+B. När momssatsen höjs till t_2 minskar konsumtionen från Q_1 till Q_2 .

Diagram 20: Hur momsuttaget påverkas då momssatsen höjs från t_1 till t_2

En statisk analys ger som resultat att efter momshöjningen väntas hushåll att betala en moms på denna marknad som motsvaras av ytorna $A+B+C+D$. En dynamisk analys ger i stället som resultat att hushåll väntas betala en moms som motsvaras av ytorna $A+C$, vilket är mindre än den statiska analysen gav som resultat.

En dynamisk fördelningsanalys har gjorts genom att anta att alla decilgrupper har samma priskänslighet som ett genomsnittligt hushåll. Därigenom kan de beräknade priselasticiteterna i bilaga 6 användas för att beräkna decilgruppernas efterfrågeförändringar. Vid en övergång till likformig moms skulle då skillnaden mellan en statisk och dynamisk beräkning av fördelningseffekterna dock bli begränsad. De implicita momssatserna för hushåll i olika decilgrupper skulle sänkas mindre än 0,05 procentenheter.

5 Efterfrågeförhållanden

5.1 Inledning

Den nationalekonomiska konsumtionsteorin beskriver hur en individs konsumtion av olika varor påverkas då de relativa konsumentpriserna förändras. Efterfrågan ökar på de varor där priserna sänks och minskar på de varor där priserna höjs. Efterfrågeförändringarnas storlek kan beräknas om man utgår från att individen maximerar nyttan av sin konsumtion. Konsumenten värderar konsumtionsvarorna olika och väljer den varusammansättning (konsumtionskrog) som ger henne störst nytta. Konsumtionsmöjligheterna begränsas av individens inkomster och konsumtionsvarornas priser.

När momssatserna förändras påverkas priserna på lång sikt i motsvarande grad. De prisförändringar som uppstår skapar för konsumenten nya konsumtionsmöjligheter och nya restriktioner. Konsumenten förändrar sin konsumtionskrog för att utifrån sin inkomst och rådande priser maximera den sammanlagda nyttan av alla de varor som individen konsumerar.

Makroekonomiska data över privat konsumtion reflekterar summan av alla individers konsumtionsbeslut. Om man antar att individernas beteende kan beskrivas utifrån en representativ individs beteende kan makroekonomiska data över den ekonomiska utvecklingen användas för att studera hur denna individ förändrar sitt konsumtionsmönster då de relativa konsumentpriserna för-

ändras (att beskriva en representativ individs konsumtionsval är detsamma som att beskriva hur individerna i genomsnitt har agerat).

Varuefterfrågans priskänslighet varierar. Låg priskänslighet innebär att priset har liten inverkan på konsumtionsvolymen och hög priskänslighet att priset har stor inverkan. Med ekonometriska metoder har priskänsligheten beräknats i ett efterfrågesystem som omfattar total privat konsumtion (se bilaga 6). Den ekonometriska studien kommenteras i avsnitt 5.2. Varornas priskänslighet (egenpriselasticiteten) har använts för att beräkna vilka efterfrågeförändringar som uppstår då olika momsstrukturer införs. Resultaten från dessa beräkningar redovisas i delbetänkandets kapitel 10 och 11. I avsnitt 5.3 visas vilka antaganden som ligger bakom detta förfaringssätt och hur resultatet kan avvika från de mer korrekta beräkningar som i stället skulle använda efterfrågefunktioner.

5.2 Den ekonometriska studien

Den ekonometriska studien har för ett efterfrågesystem beräknat efterfrågans egenpris- och korspriselasticiteter samt utgiftselasticiteter. Detta efterfrågesystem omfattar alla privata konsumtionsutgifter uppdelat på 18 konsumtionsvaror samt "varan" fritid. De varor som liknar varandra eller behandlas på liknande sätt i moms-systemet har i möjligaste mån förts till samma grupp.

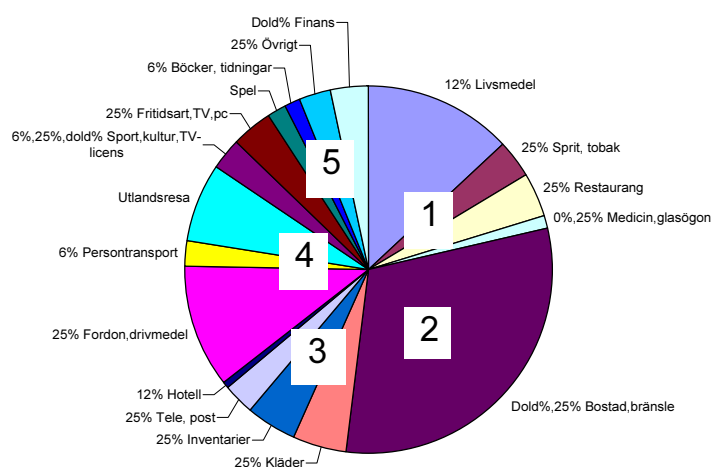
För att kunna beräkna alla de koefficientvärden som detta efterfrågesystem består av, har en procedur använts som kallas för "multi-stage-budgeting" (se vidare bilaga 6). Under ett antagande om "weak separability" har det varit möjligt att gruppera de 18 varorna i 5 olika grupper. Därmed har ett efterfrågesystem erhållits som består av två nivåer. På nivå 1 finns dessa 5 varugrupper och "varan" fritid. För detta efterfrågesystem med 6 varor har egenpris-, korspris samt utgiftselasticiteter beräknats. På nivå två har varornas egenpris-, korspris samt utgiftselasticiteter beräknats för respektive efterfrågesystem som finns inom var och en av de 5 varugrupperna på nivå 1.

Alla dessa beräknade värden på elasticiteter används sedan för att beräkna elasticitetsvärden för de ursprungliga 18 varorna. Genom de antaganden som gjorts kan man på ett konsistent sätt beräkna alla okompenserade och kompenserade elasticiteter för hela det efterfrågesystem som innehåller 18 varor och fritid. När moms-

strukturen förändras har de okompenserade elasticiteterna använts för att beräkna de faktiska efterfrågeförändringarna, medan de kompenserade har använts för att beräkna hur momsuttagets samhällsekonomiska kostnader påverkas.

De 18 varorna framgår av diagram 21. I anslutning till var och en av de 18 varorna anges vilka momsregler som tillämpas. När det sker ett dolt momsuttag på en varugrupp, är detta markerat med "Dold%". I diagrammet har även markerats de fem varugrupperna på nivå 1 samt vilka av de 18 varorna som ingår i var och en av dessa fem grupper.

Diagram 21: 18 konsumtionsvaror indelade i 5 grupper. En varas yta står i proportion till varans andel av privat konsumtion

Källa: SCB samt egna beräkningar

De beräknade elasticiteterna uppfyller konsumtionsteorins krav på att homogenitet ska råda i priser och inkomst. Det betyder att när alla priser och inkomsten ökar lika mycket i procent är konsumtionen oförändrad. Dessutom är villkoret om budgetuttömning uppfyllt, vilket innebär att alla inkomstökningar konsumeras. Symmetrivillkoret (se avsnitt 6.3 nedan) är i dessa beräkningar också uppfyllt.

De beräknade okompenserade elasticiteterna på nivå ett och två har i de flesta fall erhållit rimliga värden (se bilaga 6). Egenpriselasticiteterna har alla negativa värden och varierar mellan -2,1 och -0,3. Korspriselasticiteterna varierar mellan -1,7 och 1,3 (värdet -1,7 är mellan fritid och varugrupp 5). Utgiftselasticiteterna varierar mellan 0,2 och 3,2.

De ekonometriska resultaten kan anses som relativt goda genom att hälften av de beräknade priselasticiteterna har ett p-värde som är mindre än 0,1. P-värdet anger en signifikansnivå. Ett p-värde på 0,1 betyder att det skattade värdet med 90 procents sannolikhet kan anses vara skilt från noll. I tabell 4 visas antalet elasticiteter som fick ett p-värde som understeg 0,1.

Tabell 4: Sammanställning av antal beräknade elasticitetsvärden samt de som har ett p-värde < 0,1

	Alla priselasticiteter		Egenpriselasticiteter		Korspriselasticiteter		Utgiftselasticiteter	
	p < 0,1	Alla	p < 0,1	Alla	p < 0,1	Alla	p < 0,1	Alla
Nivå 1	21	36	5	6	16	30	5	5
Grupp 1	6	16	3	4	3	12	3	4
Grupp 3	1	16	1	4	0	12	3	4
Grupp 4	12	16	4	4	8	12	4	4
Grupp 5	9	25	4	5	5	20	5	5
Summa	49	109	17	23	32	86	20	22
Procent	45%		74%		37%		91%	

Källa: Bilaga 6 samt egna beräkningar

Tabell 4 visar att utgiftselasticiteterna har högst tillförlitlighet, 91 procent har ett p-värde mindre än 0,1. Tre av fyra egenpriselasticiteter har ett p-värde under 0,1. Endast en tredjedel av korspriselasticiteterna har ett p-värde mindre än 0,1. I grupp 3 är de beräknade värdena på både egenpris- och korspriselasticiteter av låg kvalitet. Endast en av totalt 16 elasticiteter har ett p-värde mindre än 0,1.

Vissa av de signifikanta värdena på korspriselasticiteter är dock anmärkningsvärt höga. Som exempel kan nämnas att i grupp 1 är korspriselasticiteten = -1,2 från livsmedel (vara 1) till medicinglasögon (vara 4), vilket skulle innebära att vara 4 är ett starkt komplement till vara 1. Detta är intuitivt ett något märkligt samband.

I grupp 4 är korspriselasticiteten = 1,3 från fordon-drivmedel (vara 10) till sport-kultur-drivmedel (vara 13), vilket betyder att vara 13 skulle vara ett starkt substitut till vara 10. Detta verkar inte heller stämma med intuitionen.

På nivå 1 är korspriselasticiteten = 1,1 från varugrupp 1 till varugrupp 5, vilket tyder på att grupperna är starka substitut till varandra. Intuitivt är det svårt att förstå detta starka samband mellan livsmedel, sprit, restaurangbesök m.m. (grupp 1) å ena sidan och diversegruppen som innehåller fritidsartiklar, böcker, finansiella tjänster m.m. å den andra sidan.

När elasticitetsvärdena beräknas för efterfrågesystemet med 19 varor (inklusive "varan" fritid) erhålls följand min- och maxvärden: egenpriselasticiteter varierar mellan -2,0 och -0,3, korspriselasticiteter varierar mellan -3,4 och 1,4 (för enbart konsumtionsvaror är det lägsta värdet -1,3) samt utgiftselasticiteterna varierar mellan 0,2 och 5,4.

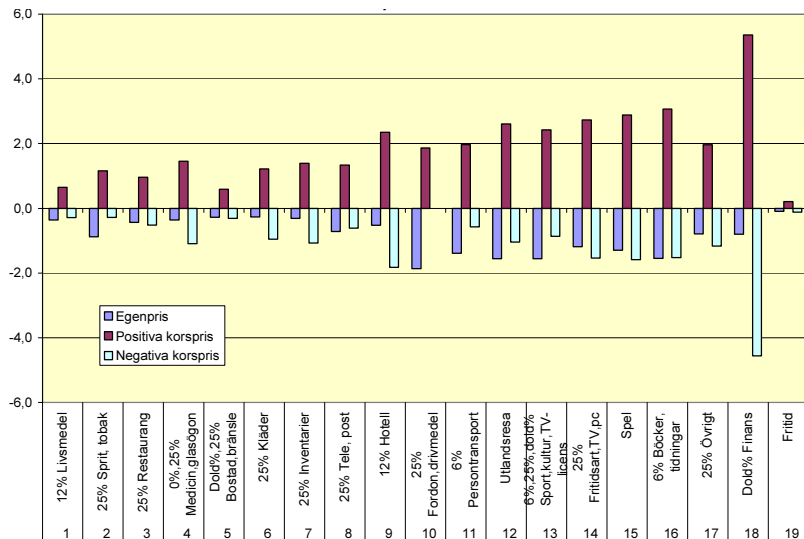
När en budgetneutral momssatsförändring genomförs påverkas alla konsumentvarors priser. Korspriseffekternas storlek kan därmed få stor betydelse för hur varje varas efterfrågan påverkas. Eftersom korspriselasticiteter är betydligt vanskeligare att beräkna än egenpriselasticiteter, bör man med försiktighet använda dessa. Framförallt om de antar höga värden och därför märkbart kan påverka resultatet. Då är det extra viktigt att de beräknade värdena på korspriseffekterna kan anses rimliga. Orimligt höga värden på korspriselasticiteter kan fel använda ge orimliga resultat på varans efterfrågan.

Förekomsten av höga korspriselasticiteter kan studeras med utgångspunkt från homogenitetsvillkoret. Detta villkor innebär att för varje vara ska summan av dess kompenserade egenpris- och korspriselasticiteter vara lika med noll, vilket är detsamma som att för varje vara ska summan av alla kompenserade korspriseffekter med omvänt tecken vara lika med egenpriseffekten. Detta villkor garanterar inte att det inte kan finnas orimligt höga värden på vissa korspriselasticiteter utan endast att då det förkommer höga värden kommer dessa att balanseras av andra höga värden med omvänt tecken.

En stor förändring av en momssats på en vara som har orimligt höga korspriselasticiteter mot andra varor kommer att märkbart påverka beräkningsresultaten. Det är därför av vikt att lokalisera vilka varor som har sådana höga värden. I diagram 22 visas för de 19 varorna (inklusive fritid) storleken på efterfrågans kompense-

rade egenpriselasticitet samt summan av de positiva respektive negativa korspriselasticiteterna (korspriselasticiteternas bruttoeffekter).

Diagram 22: Egenpriselasticiteter samt korspriselasticiteternas ”bruttovärden”

Källa: Bilaga 6 samt egna beräkningar

Av diagrammet framgår att för de flesta varor är storleken på korspriselasticiteternas bruttoeffekter väsentligt högre än egenpriseffekten. Detta gäller framförallt för varan finansiella tjänster (vara 18), där summan av alla positiva korspriselasticiteter uppgår till värdet 5 och balanseras främst av negativa korspriselasticiteter som totalt överstiger -4. Egenpriselasticiteten har ett värde som är knappt -1. Dessa anmärkningsvärt höga korspriseffekter har troligen bidragit till att det inte har gått att använda elasticitetsvärdena för att beräkna efterfrågesystemets optimala skattesatser. Detta kan tyda på att vissa värden är orimliga (se vidare avsnitt 6.3).

Vad som just konstaterats manar till försiktighet vid användandet av de beräknade korspriselasticiteterna, även om p-värdet är mindre än 0,1. Vid beräkningen av efterfrågeeffekterna

har därför information om korspriseffekterna inte använts utan endast egenpriseffekterna har beaktats. Detta innebär dock en annan svaghet, nämligen ett antagande om att alla korspriselasticiteter, exklusive de till fritid, är noll. Om detta skulle vara fallet, måste egenpriselasticiteterna anta andra värden för att de tre villkoren om homogenitet, budgettutmöjning samt symmetri ska bli uppfyllda. Som en kompromiss har därför viss hänsyn till korspriseffekterna tagits genom att dess värde ses som en indikation på om effekten från egenpriselasticiteten skulle kunna vara större eller mindre.

5.3 Efterfrågans funktionsform

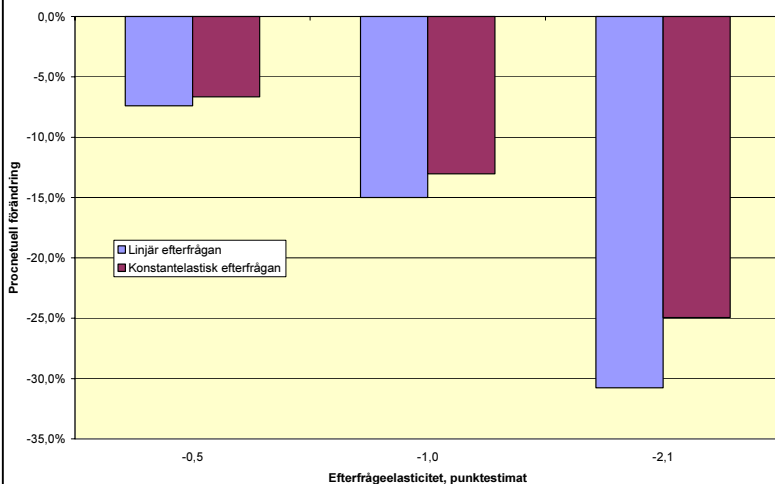
Utredningen har använt en förenklad metod för att beräkna de efterfrågeeffekter som momssatsförändringar kan ge upphov till. Metoden innebär att värden på egenpriselasticiteter har multiplicerats med prisförändringen. Denna metod ger samma resultat som om man beräknat efterfrågeeffekten utifrån en linjär efterfrågekurva. Detta är en approximation eftersom efterfrågekurvorna oftast inte är linjära utan brukar ha en loglinjär funktionsform.

I de situationer som analyseras inom utredningens ram har det inte någon större betydelse om funktionsformen är linjär eller loglinjär och den förenklade metoden ger i de flesta fall ett godtagbart resultat. Detta åskådliggörs i räkneexempel 1. Exemplet tyder dock på att funktionsformens utseende kan få betydelse på priskänsliga marknader.

Räkneexempel 1

En övergång till likformig moms resulterar som mest i en prishöjning på 15 procent. I diagram 23 visas vilka efterfrågeeffekter som då uppstår när efterfrågekurvan är linjär respektive loglinjär (konstantelastisk). När efterfrågans priskänslighet är -1 blir skillnaderna i efterfrågeeffekt marginella. När priskänsligheten ökar, så ökar också dessa skillnader och när efterfrågeelasticiteten är -2 uppgår skillnaden till 5 procentenheter. Den linjära efterfrågefunktionen ger en efterfrågeminskning på 30 procent medan den loglinjära ger en minskning på 25 procent.

Diagram 23: Efterfrågeminuskningar beräknade med linjär respektive konstantelastisk efterfrågefunktion (med olika priselasticiteter). Priserna ökar med 15 procent

Källa: Egna beräkningar

6 Momsuttagets samhällsekonomiska kostnader

Skatteuttag innebär en kostnad för samhällsekonomin och därmed även för individerna. Detta gäller även momsuttaget, som framförallt blir en kostnad för konsumenterna. Ett momsuttag sänker individernas köpkraft och därmed deras konsumtionsmöjligheter, men denna köpkraftsindragning är inte en samhällsekonomisk kostnad utan endast en överföring av medel från hushållssektorn till den offentliga sektorn. Den samhällsekonomiska kostnaden som uppstår vid momsuttaget handlar i stället om att individerna orsakas en större förlust än vad som motsvaras av momsuttagets storlek. För att förstå detta måste man ta sin utgångspunkt i nationalekonomins konsumtionsteori och dess föreställning om att all varukonsumtion ger individerna nytta. När konsumenternas kostnader för varorna räknas bort, återstår ett s.k. konsumentöverskott.

I avsnitt 6.1 ges en beskrivning av den nytta eller det konsumentöverskott som all konsumtion ger individerna. Därefter visas hur ett momsuttag medför att konsumentnyttan minskar mer än

vad som motsvaras av uttagets storlek. Detta innebär att en del av individernas förlust av konsumentöverskott inte har sin motsvarighet i ökade momsintäkter till staten. Denna skillnad utgör därför en samhällsekonomisk kostnad (och därmed en kostnad för konsumenterna) och brukar kallas för skatternas överskottsbörda.

I detta sammanhang behandlas endast momsuttagets kostnader och inte de intäkter som skatternas användning kan generera. När överskottsbördan ska beräknas värderas momsuttaget till sin storlek i kronor. Värdet av momsens användning brukar dock oftast bli högre med resultat att en totalberäkning av det värde momsuttaget ger i stället kan vara positivt.

Ett momsuttag på olika marknader kan med samma skattesats ge upphov till olika stora överskottsbördor, även då marknaderna är lika stora. Detta inträffar då varuefterfrågan är olika känslig för de prisförändringar som momsuttaget medför. Därför kan en moms-sänkning på en marknad som finansieras med en momshöjning på en annan marknad påverka momsuttagets sammanlagda överskottsbörda på dessa två marknader.

De budgetneutrala momssatsförändringar som utredningen studerar, handlar om sådana förändringar. Momssänkningar på vissa varor finansieras med momshöjningar på andra. När de finansiella effekterna av alla momsförändringar har summerats, kommer momsuttagets förändring att varken ha påverkat statens inkomster eller individernas köpkraft. Trots detta kan således momsuttagets samhällsekonomiska kostnader ha förändrats. I avsnitt 6.2 visas en metod för att beräkna de förändringar av överskottsbördan som då uppstår på varje varumarknad. Summan av alla dessa förändringar (positiva och negativa) ger ett mått på hur momsuttagets totala kostnader har påverkats.

Det faktum att en budgetneutral momssatsförändring kan påverka momsuttagets samhällsekonomiska kostnader leder fram till slutsatsen att det bör finnas en uppsättning momssatser som givet behovet av skatteintäkter minimerar uttagets kostnader. En sådan uppsättning brukar kallas för optimala skattesatser. I avsnitt 6.3 beskrivs hur dessa kan beräknas utifrån kompenserade priselasticiteter i ett efterfrågesystem.

I avsnittet visas också under vilka förutsättningar som de optimala skattesatserna utgörs av ett likformigt momsuttag. Om man utan empiriskt stöd utgår från dessa förutsättningar då man konstruerar ett efterfrågesystem, kommer de ekonometriska resultaten att tyda på att ett likformigt momsuttag är optimalt. Det varnas

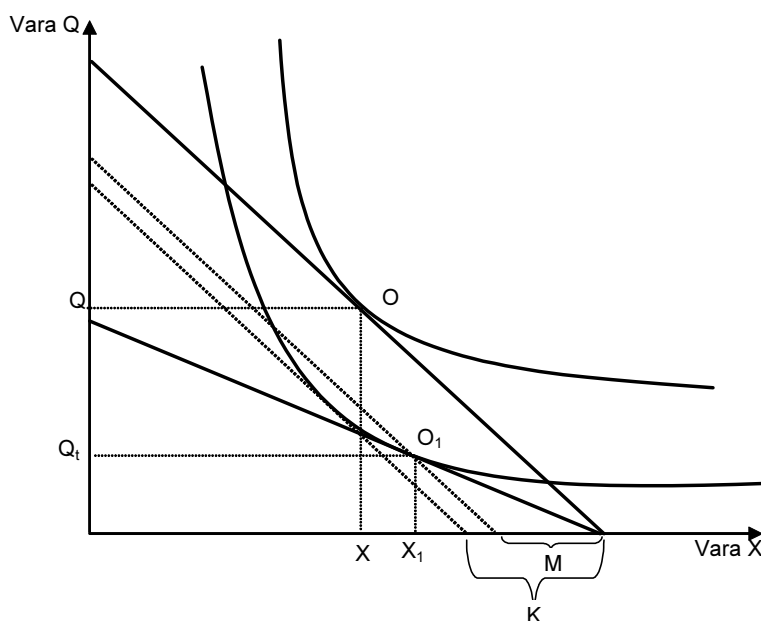
därför för att använda sådana efterfrågesystem när optimala skattesatser ska beräknas, eftersom ett resultat som visar att ett likformigt moms-system är optimalt kommer att endast bero på gjorda antaganden.

6.1 Konsumentöverskott och momsuttagets överskottsborða

Ett sätt att beskriva innebörden av konsumentöverskott och överskottsborða är att använda den diagramteknik som är vanlig inom den nationalekonomiska teorin.²⁴ En sådan beskrivning brukar handla om hur en individ väljer en sammansättning av två konsumtionsvaror (vara X och vara Q) för att, utifrån den restriktion som ges av hennes inkomster, maximera sin nytta (konsumentnytta). Med hjälp av ett liknande diagram som användes i avsnitt 2.3 kan denna vallsituation åskådliggöras (se diagram 24). I utgångsläget görs inget momsuttag och individens budgetlinje tangerar en indifferenskurva i punkten O. Hon väljer då att konsumera mängden X och Q av de två varorna och upplever en nytta av denna konsumtion som representeras av indifferenskurvans avstånd från origo.

²⁴ Se t.ex. Auerbach (2002).

Diagram 24: Indifferenskurvor och budgetlinjer

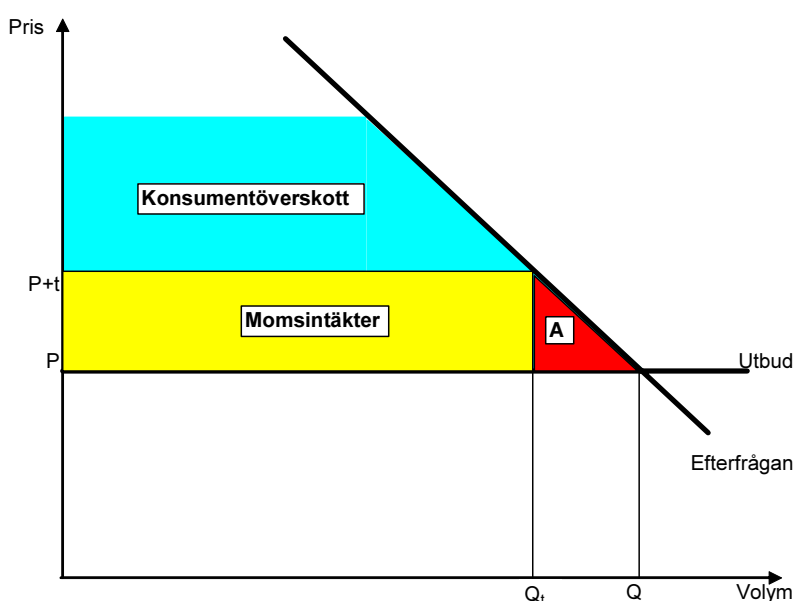

När moms införs på t.ex. vara Q, stiger priset på denna vara. Detta minskar individens konsumtionsmöjligheter vilket motsvaras av att budgetlinjens lutning blir mindre. Den konsumtionssammansättning som maximerar individens nytta utgörs nu av mängden X_1 och Q_t (i punkten O_1). Den nytta som den nya konsumtionssammansättningen ger individen är lägre än den gamla eftersom den indifferenskurva som budgetlinjen nu tangerar ligger i diagrammet närmare origo.

Prisökningen på vara Q medför bl.a. att individens efterfrågan på denna vara har minskat från Q till Q_t . Denna minskning beror på två effekter: en substitutionseffekt och en inkomsteffekt. Substitutionseffekten visar hur varusammansättningen skulle förändras om individen kunde erhålla så mycket kompensation för momsuttaget att hon kan uppleva samma nytta som tidigare. Denna effekt visar således hur ändrade prisrelationer inverkar. Inkomsteffekten visar hur mycket hon drar ned sin konsumtion endast som ett resultat av att hon inte erhåller denna kompensation.

Den del av substitutionseffekten som verkar på en enskild vara när dess pris förändras kan beskrivas med en kompenserad efterfrågekurva (se diagram 25). Ytan under denna kurva och över prislinjen är ett mått på individens konsumentöverskott. När moms tas ut på vara Q , innebär det att en del av detta konsumentöverskott dras in till staten. Individens konsumentöverskott minskar dock mer och skillnaden utgör momsuttagets samhällsekonomiska kostnad (se triangeln A i diagrammet). I denna framställning kommer även andra begrepp att användas för denna kostnad, nämligen överskottsborða och förlust av konsumentnytta.

Diagram 25: Individens kostnader för momsuttag. Efterfrågekurvan i diagrammet är den kompenserade. P är ett producentpris och $P+t$ är ett konsumentpris²⁵

Hela minskningen av konsumentöverskottet (inklusive den del som utgör momsuttaget) är ett mått på den kompensation som individen behöver för att kunna uppleva samma nytta av konsumtionen som tidigare. Denna kompensation brukar kallas för "compensating variation" (CV). I diagrammet motsvaras den av en yta där

²⁵ Genom att betrakta P som ett prisindex med värdet 1, gäller att $P+t = P^*(1+t)$.

$CV = \text{Momsintäkter} + A$. Det betyder att momsuttagets samhälls-ekonomiska kostnader kan beräknas som $A = CV - \text{Momsintäkter}$.

Storleken på individens minskning av konsumentöverskott motsvaras i diagram 24 ovan av skillnaden mellan de två indifferenskurvorna. Momsuttagets storlek motsvaras av den horisontella skillnaden mellan de två budgetlinjerna i punkten O_1 och uttrycks då i termer av varan X (sträckan M). För att individen ska få full kompensation för momsuttaget krävs dock en kompensation som uppgår till sträckan K. Skillnaden K-M är ett mått på momsuttagets överskottsborða, dvs. momsuttagets samhälls-ekonomiska kostnader. Denna skillnad kan också betraktas som den bestående förlust av konsumentnytta som individen gör vid ett momsuttag.²⁶

Av diagram 24 ovan framgår att det är när konsumtionens sammansättning förändras som momsuttaget medför samhälls-ekonomiska kostnader. Kostnaderna beror på de snedvridningseffekter (substitutionseffekter) som momsuttaget orsakar. Denna insikt har i vissa fall lett fram till slutsatsen att ett likformigt momsuttag skulle minimera (eller kanske t.o.m. eliminera) uttagets samhälls-ekonomiska kostnader, eftersom ett sådant uttag inte skulle ändra prisrelationerna mellan konsumtionsvaror och därför inte skulle orsaka några snedvridningseffekter.²⁷ Denna slutsats gäller dock endast under förutsättning att alla varors efterfrågan är lika pris-känslig (se vidare i avsnitt 6.3).

6.2 Förändring av överskottsborða eller konsumentnytta

Detta avsnitt är en introduktion till avsnittet om optimala skattesatser (avsnitt 6.3). Avsnittet presenterar dessutom en metod för att beräkna hur momsuttagets totala samhälls-ekonomiska kostnad kan påverkas av budgetneutrala momssatsförändringar på flera marknader.

När man ska bedöma om en budgetneutral momssatsförändring kan medföra att momsuttagets samhälls-ekonomiska kostnader ökar eller minskar, är utgångspunkten i stället en situation med ett momsuttag, som redan har medfört samhälls-ekonomiska kostnader. När momssatserna förändras, kommer dessa kostnader att minska på de varumarknader där momsen sänks och öka på de

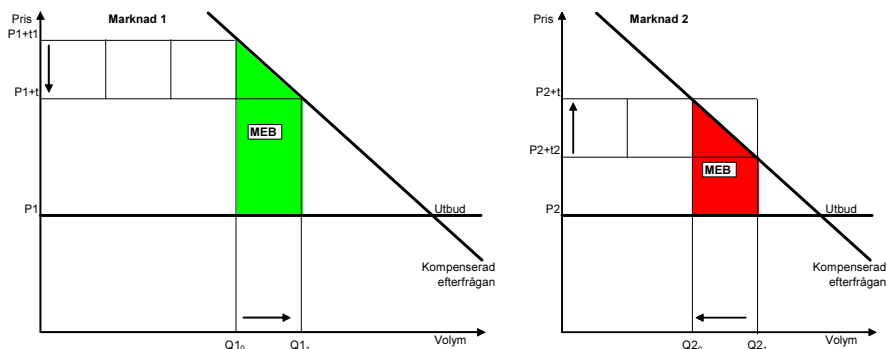
²⁶ Observera att intäkterna från momsens användning endast värderas till momsuttagets storlek i kronor.

²⁷ Se t.ex. SOU 1989:35.

varumarknader där momsen höjs. Hur summan av dessa förändringar av överskottsburden kan påverka momsuttagets kostnader visas nedan i diagram 26 och 27 (överskottsburdens förändring motsvaras av ytan markerad MEB, ”marginal excess burden”).

I diagram 26 visas hur en budgetneutral övergång till ett likformigt momsuttag med skattesatsen t kan medföra att momsuttagets kostnader minskar (konsumentnyttan ökar). I detta exempel med två marknader beror det på att en hög momssats (t_1) sänks på den relativt priskänsliga varan 1 och finansieras genom att höja en låg momssats (t_2) på den relativt prisokänsliga varan 2. Budgetneutralitet råder i statisk mening eftersom momsen sänks och höjs motsvarande tre rutor på respektive vara. Budgetneutralitet råder även i dynamisk mening eftersom momsuttaget minskar med en ruta på vara 1 och ökar med en ruta på vara 2. Då konsumtionen av vara 1 ökar så minskar momsuttagets kostnader (MEB) på denna marknad med 2,5 rutor och då konsumtionen minskar av vara 2 ökar kostnaderna på marknad 2 med 1,5 rutor. Sammanlagt skulle en sådan förändring minska momsuttagets kostnader motsvarande en ruta i diagrammet.

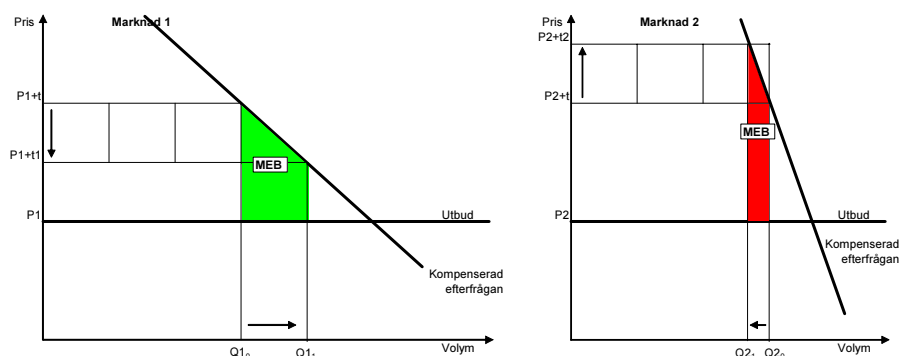
Diagram 26: En budgetneutral momssatsförändring mot likformig moms på två marknader som sänker momsuttagets kostnader. Denna förändring på respektive marknad benämns MEB (”marginal excess burden”)

En övergång till ett olikformigt momsuttag kan också under vissa förutsättningar medföra att momsuttagets kostnader minskar (konsumentnyttan ökar). En sådan förutsättning är att markna-

derna skiljer sig mycket åt med avseende på efterfrågans priskänslighet. I diagram 27 visas en reform där man i stället går från en likformig beskattning till en olikformig. I detta exempel leder detta till att momsuttagets kostnader sänks. Både statisk och dynamisk budgetneutralitet råder.

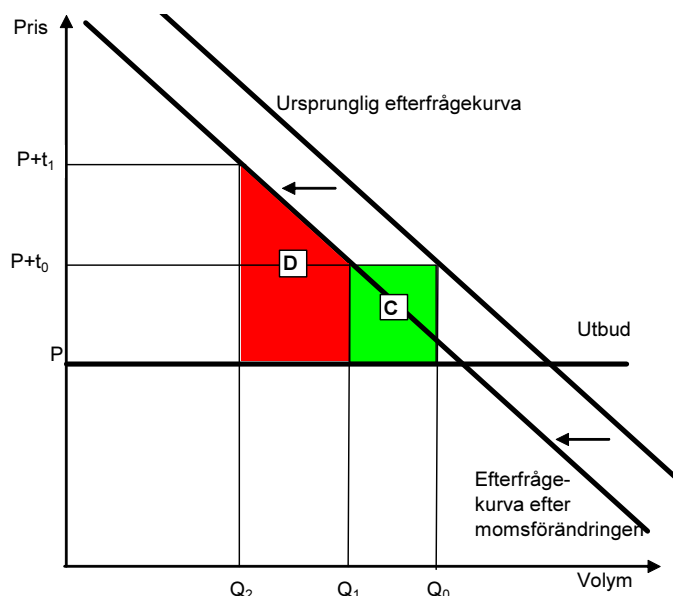
Diagram 27: En budgetneutral momssatsförändring mot olikformig moms på två marknader som sänker momsuttagets kostnader

Orsaken till att de sammantagna kostnaderna minskar (den sammantagna konsumentnyttan ökar) är att momsen sänks på en marknad med relativt hög priskänslighet och höjs på en marknad med relativt låg priskänslighet. Vara 1 ökar betydligt mer än vad vara 2 minskar och därför minskar uttagets samhällsekonomiska kostnader.

I dessa två diagramexempel (diagram 26 och 27) har utgångspunkten varit att efterfrågan på en vara endast påverkas då priset på denna vara förändras (egenpriseffekten). Vanligtvis påverkas efterfrågan även av att priset på andra varor förändras (korspriseffekten). I diagram 28 nedan visas hur de kostnader från momsuttaget som kan härledas till den ena marknaden (marknad 1) påverkas av dessa två effekter. I exemplet höjs momssatsen på vara 1 och sänks på vara (vara 2). Vara 1 är en substitutvara till vara 2 (korspriselasticiteten är positiv).

Diagram 28: Hur momsuttagets kostnader på vara 1's marknad påverkas då momsen höjs på vara 1 men sänks på vara 2. Efterfrågekurvan är den kompenserade

Denna förändring av momsuttaget påverkar bl.a. uttagets kostnader på varumarknad 1 och dessa effekter kan beräknas i två steg. Först beräknas effekten från att momsen sänks på vara 2. Detta medför att vara 1's efterfrågekurva skiftar inåt och sänker momsuttaget på vara 1 motsvarande ytan C. Enligt sambandet ovan, där överskotts-bördan utgör skillnaden mellan CV och momsuttaget ($A = CV - \text{Momsintäkter}$) innebär de minskade momsintäkterna från vara 1 att momsuttagets kostnader ökar (eller att konsumentnyttan minskar).²⁸ Därefter beräknas effekten från att momsen höjs på vara 1. Detta ökar momsuttagets kostnader ytterligare på varumarknad 1 motsvarande ytan D.

Före momssatsförändringen var jämviktsläget Q_0 och priset var $P+t_0$. När momsen sänks på vara 2 medför korspriset effekten att efterfrågevolymen minskar till Q_1 . När momsen höjs på vara 1 till t_1 medför egenpriset effekten att volymen sjunker till Q_2 . Både

²⁸ Detta beräkningssätt utgår från en framställning i Goulder & Williams (1999).

korspris- och egenpriseffekten medför i detta fall att de samhälls-ekonomiska kostnader som momsuttaget orsakar på varumarknad 1 ökar.

Korspriseffekten från vara 2 medför en kostnad som motsvaras av volymförändringens storlek ($\Delta Q_K = Q_1 - Q_0$) multiplicerad med momssatsens höjd i utgångsläget (t_0). Kostnaden motsvaras av ytan på rektangeln C. Egenpriseffekten påverkar efterfrågevolymen i en omfattning som motsvaras av $\Delta Q_E = Q_2 - Q_1$. Detta medför att momsuttagets kostnader från vara 1 ökar ytterligare och motsvaras av ytan på parallelltrapetsen D, som i detta fall är lika med $(t_0 + t_1)/2 * \Delta Q_E$. Den sammanlagda effekten på momsuttagets kostnader från varumarknad 1 (MEB) blir då:

$$MEB = t_0 * \Delta Q_K + (t_0 + t_1)/2 * \Delta Q_E$$

Sammanfattningsvis kan sägas att en budgetneutral förändring av momssatsstrukturen kommer att medföra att momssatserna och efterfrågevolymerna förändras på alla marknader. När MEB beräknas på alla dessa marknader och därefter summeras erhålles ett mått på hur hela momsuttagets samhälls-ekonomiska kostnader har påverkats av momssatsstrukturens förändring. Detta är också ett mått på hur konsumentnyttan har påverkats, dvs. hur konsumenterna värderar momssatsförändringen. Beräkningar av detta mått har gjorts för de momssatsstrukturer som analyseras i kapitel 10 och 11. Som redan nämnts (se avsnitt 5.2) har korspriseffekten då endast använts som indikation på åt vilket håll osäkerhetsintervallet i beräkningarna kan ligga.

I dessa beräkningar av MEB har antagits att förekomsten av positiva och negativa externa effekter har blivit korrigerade med subventioner respektive punktskatter. Därmed kan bortses från att subventioner och punktskatter på vissa varumarknader kan påverka beräkningen av MEB.

6.3 Optimala skatter

I detta avsnitt kommer att visas hur optimala skattesatser kan beräknas samt under vilka förutsättningar som likformig moms är optimal. När man med ekonomiska metoder ska siffersätta ett efterfrågesystem, måste förenklade antaganden göras om hur varornas olika efterfrågan beror av varandra. Det är vanligt att då

göra antaganden som visar sig vara desamma som de förutsättningar under vilka ett likformigt momsuttag är optimalt. När ett sådant siffersatt efterfrågesystem används för att beräkna optimala skatter, kommer likformiga momssatser att framstå som optimal. Därför är det viktigt att veta under vilka förutsättningar som likformig moms är optimal så att man inte av misstag antar det man vill visa.

Den nationalekonomiska konsumtionsteorin anger vilka egenskaper som kännetecknar den momssatsstruktur vars uttag medför de lägsta samhällsekonomiska kostnaderna, dvs. minimerar förlusten av konsumentnytta. Den relaterar till en situation utan skatter där individen har valt en konsumtionssammansättning som utifrån rådande restriktioner ger henne den största konsumentnyttan. I denna konsumtionssammansättning ingår även "varan" fritid.

Det är vanligt att man i dessa sammanhang bortser från att individerna kan fatta intertemporala beslut, dvs. att individernas sparbeslut kan påverkas av momsuttaget. I den fortsatta framställningen bortses också från att sparbeslut kan påverkas.

När moms införs på konsumtionsvaror höjs deras relativpris till fritid. Resultatet blir att individen konsumerar mindre varor och mer fritid, och den sammanlagda nyttan av varukonsumtion och konsumtion av fritid blir lägre än tidigare. Grundproblemet med ett momsuttag är enligt teorin att konsumtionen av fritid blir för hög vilket innebär att arbetsutbudet därför blir för lågt. Skatteförändringar som leder till minskad efterfrågan på fritid (ökat arbetsutbud) och ökad efterfrågan av konsumtionsvaror bör därför ge individerna en högre nytta (se även avsnitt 2.3).

Teorin om optimala skatter visar att den momssatsstruktur som medför att den kompenserade efterfrågan på alla varor minskar lika mycket i procent också medför att förlusten av konsumentnytta minimeras²⁹ och därmed minimeras även momsuttagets samhällsekonomiska kostnader. Optimala momssatser ska således beräknas utifrån efterfrågans kompenserade egenpris- och korspriselasticiteter.

Det är endast då varornas kompenserade efterfrågan är lika pris känsliga som likformiga momssatser medför att efterfrågan på alla varor minskar lika mycket. Då ska även varuefterfrågans känslighet för prispförändringar på andra varor medräknas (korsprismet effekter).

²⁹ Varian (1992).

Då varornas efterfrågan är olika priskänsliga, blir slutsatsen från teorin om optimala skatter att den vara som är minst prisokänslig ska beskattas högst och den som är mest priskänslig ska beskattas lägst. Skattesatserna ska förhålla sig till varandra på sådant sätt att de procentuella efterfrågeminskningarna blir lika stora för alla varor.

En nödvändighetsvaras utgiftselasticitet har ett värde som är mindre än 1 och en lyxvara ett värde som är större än 1. Det finns ett samband mellan att den vara som är prisokänslig tenderar att vara en nödvändighetsvara (utgiftselasticiteten mindre än 1) samt att den vara som är priskänslig tenderar att vara en lyxvara (utgiftselasticiteten större än 1). Teorin om optimala skattesatser bortser helt från de fördelningseffekter som ett optimalt momsuttag kan ge upphov till. Teorin beskriver endast de konsumtionsval som en representativ (genomsnittlig) individ gör.

Genom att individerna har olika konsumtionsmönster som till stor del beror på inkomstens storlek kommer ett momsuttag med satser i enlighet med teorin för optimala skattesatser att föra med sig fördelningspolitiska kostnader. Momsuttaget relativt totala konsumtionsutgifter kommer att bli högst för låginkomsttagare.

Genom att beskatta prisokänsliga varor högt och priskänsliga varor lågt, kommer momsuttags negativa effekt på konsumtions- efterfrågan att minimeras. Den sammanlagda efterfrågan på konsumtionsvaror maximeras och fritidsefterfrågan minimeras (arbetsutbudet maximeras). Eftersom ett optimalt momsuttag oftast innebär låga momsuttag på lyxvaror kommer införandet av ett sådant skattesystem att främst öka höginkomsttagarnas arbetsutbud. Låginkomsttagarnas arbetsutbud är mindre känsligt för hur momsuttaget sker, eftersom deras konsumtionsutgifter till stor del går till prisokänsliga varor.

Varornas priselasticiteter bör beräknas för ett efterfrågesystem som omfattar en representativ individs totala efterfrågan på privata konsumtionsvaror och fritid. De ingående efterfrågefunktionerna bör vara härledda utifrån en nyttofunktion, som beräknar den totala nyttan av individens konsumtion av alla varor och fritid. Nyttofunktionen tur ska vara konstruerad utifrån antaganden om individens preferenser.

Det konstruerade efterfrågesystemet ska uppfylla konsumtions- teorins krav på homogenitet, "adding up" samt symmetri (se avsnitt 5.2). Koefficienterna i detta efterfrågesystem skattas med ekonometriska metoder och används därefter för att beräkna

okompenserade priselasticiteter. Dessa elasticiteter uppfyller konsumtionsteorins tre krav.

Hur beräkningen av optimala momssatser går till kan visas med ett enkelt exempel (se räkneexempel 2). Exemplet är konstruerat för att även åskådliggöra sambandet mellan optimala skattesatser och fördelningseffekter.

Räkneexempel 2

Efterfrågesystemet består av de två varorna X1 och X2 samt "varan" fritid. Varan X1 är en nödvändighetsvara (utgiftselasticiteten är 0,4) och vara X2 är en lyxvara (utgiftselasticiteten är 2,3). Varan X1 är relativt prisokänslig och varan X2 är relativt pris-känslig. Detta antyds av egenpriselasticiteternas värden, där X1's är -0,74 och X2's är -1,90. Korspriselasticiteternas värden framgår av uppställningen nedan. Summan av varje varas okompenserade priselasticiteter och utgiftselasticitet blir noll (homogenitet). De viktade utgiftselasticiteternas summa blir ett ("adding-up").

Korspriselasticitetens värde mellan vara X1 och X2 är satt till noll. Symmetrivillkoret medför att korspriselasticitetn mellan vara X2 och X1 erhåller ett värde större än noll. Detta beror på att symmetrivillkoret avser de kompenserade efterfrågekurvorna på ett sådant sätt att derivatan av vara i's kompenserade efterfrågan m a p vara j's pris ska vara lika stor som derivatan av vara j's kompense-rade efterfrågan m a p vara i's pris. Dessa derivator bildar den s.k. Slutsky-matrisen, som ska vara symmetrisk. Den okompenserade korspriselasticiteten som ligger över diagonalen kan beräknas under denna restriktion på symmetri.³⁰

	Okompenserade elasticiteter			Utgifts-elasticitet	Homogeni-tetsvillkor	Utgifts- Adding up- andelar villkor	
	X1	X2	Fritid				
X1	-0,74	0,37	-0,03	0,40	0,00	0,35	0,14
X2	0,00	-1,90	-0,40	2,30	0,00	0,20	0,45
Fritid	-0,20	0,10	-0,80	0,90	0,00	0,45	0,41
	Summa					1,00	1,00

Utifrån de okompenserade elasticiteterna kan varornas kompense-rade elasticiteter beräknas. De kompenserade elasticiteterna utgör parametrar i ett ekvationssystem som innehåller två momssatser som variabler. I ekvationssystemets högerled finns en konstant,

³⁰ Se framställning i Deaton & Muellbauer (1999) och Edgerton m.fl. (1996).

vars värde anger hur stora momsintäkterna ska vara. "Varan" fritid ingår inte i detta ekvationssystem eftersom den inte går att beskatta.

Kompenserade elasticiteter

	X1	X2				Optimala momssatser
X1	-0,60	0,45	* t1	=	-0,078	t1 = 29%
X2	0,81	-1,45	* t2	=	-0,078	t2 = 22%
Fritid	0,12	0,28				

Ekvationssystemets lösning ger de optimala momssatserna. Dessa ska sättas så att nödvändighetsvaran ska beskattas högst (29 procent) och lyxvaran lägst (22 procent). Konstantens värde i högerledet anger att då kommer efterfrågan på vara X1 och X2 att minska med 7,8 procent vardera.

Det finns en regel som anger hur den relativa beskattningen av varor ska se ut för att efterfrågan på fritid ska bli låg (och arbetsutbudet ska bli högt). Regeln brukar kallas för Corlette & Hague-regeln³¹ och säger att ju mer komplementär en vara är med fritid (komplementvara till fritid) desto högre ska skattesatsen vara på denna vara jämfört med varor som är mindre komplementära med fritid.

När en vara är komplementvara med fritid gäller att den kompenserade korspriselasticiteten, som visar hur prisförändringar på varan påverkar efterfrågan på fritid, är negativ. Symmetrivillkoret innebär att även den kompenserade korspriselasticiteten mellan prisförändring på fritid och varans efterfrågan då är negativ. Substitutvaror (korspriselasticiteten är positiv) betraktas i detta sammanhang som ännu mindre komplementära och ska därför beläggas med ännu lägre momssats och ju högre positivt värde på denna korspriselasticitet, desto lägre ska momssatsen vara (jämför med framställningen i avsnitt 2.3).

En jämförelse i räkneexempel 2 mellan de framräknade optimala momssatserna och de kompenserade korspriselasticiteterna mellan varorna och fritid visar följande: Enligt teorin om optimala skattesatser ska vara X1 beskattas högst (med skattesatsen 29 procent). Denna rekommendation stöds av Corlette & Hagueregeln, efter-

³¹ Corlette & Hague (1953).

som den kompenserade korspriselasticiteten till fritid har det lägsta positiva värdet (0,12). Enligt båda teorierna ska vara X2 beskattas lägst (optimal skattesats ska vara 22 procent och korspriselasticiteten är 0,28). De framräknade optimala momssatserna följer således även rekommendationen från Corlette & Hagueregeln.

Med hjälp av teorin om optimala skattesatser skulle ett moms-system kunna konstrueras som minimerar skatteuttagets samhälls-ekonomiska kostnader till priset av fördelningspolitiska kostnader. Det är vanskligt att använda optimala skattesatser. Detta beror inte på svagheter i teorin utan beror på svårigheter att från de ekonometrisk beräkningarna erhålla stabila och signifikanta värden på alla priselasticiteter. För att försöka hantera dessa svårigheter är det vanligt att införa olika restriktioner i efterfrågesystemet. Det är dock absolut nödvändigt att de restriktioner man använder sig av har empiriskt stöd, eftersom restriktionerna styr den inbördes relationen mellan elasticitetsvärdena.

Vissa restriktioner medför att likformiga momssatser alltid framstår som optimala. Det finns således en risk att man p.g.a. alltför restriktiva antaganden felaktigt kan dra slutsatsen att data stödjer att ett likformigt momsuttag är optimalt. En sådan slutsats är endast relevant om införda restriktioner är relevanta.

En vanlig restriktion anger individens preferenser om konsumtionsvaror och "varan" fritid. Om fritidsefterfrågan är helt okänslig för vilka prisförändringar som sker på konsumtionsvarorna, är det detsamma som att arbetsutbudet är helt oelastiskt. Enligt teorin om optimal beskattning ska då all skatt läggas på arbete. Om individerna endast har arbetsinkomster, är detta detsamma som att ta ut en likformig moms på varukonsumtionen.

Om man vid konstruerandet av ett efterfrågesystem inte tar med varan fritid, är detta detsamma som ett antagande om att prisförändringar på konsumtionsvaror inte kan påverka efterfrågan på fritid, dvs. ett antagande om att korspriselasticiteterna mellan varor och fritid har värdet noll. Denna restriktion tillsammans med villkor om homogenitet, budgetuttömning och symmetri kommer att styra vilken uppsättning av elasticitetsvärden man kan erhålla från en ekonometrisk beräkning. Beräkningar av optimala skattesatser som utgår från dessa elasticitetsvärden kommer att tyda på att likformiga momssatser är optimala. Med mindre restriktiva antaganden hade resultatet kunnat bli ett annat.

Även om varan fritid ingår i efterfrågesystemet, kan antaganden om individens preferenser vara alltför restriktiva och medföra att

de ekonometriska beräkningarna alltid resulterar i värden på priselasticiteter som medför att likformiga momssatser framstår som optimala.

Ett sådant vanligt antagande är att det råder separabilitet³² mellan konsumtionsvaror och fritid, vilket innebär att i relation till fritid betraktas alla konsumtionsvaror som en del av en kompositvara. Det är då endast prisförändringar på kompositvaran som påverkar valet mellan konsumtionsvaror och fritid. De ingående varorna påverkar detta kompositpris i relation till sin storlek. När detta är en realistisk beskrivning, kommer likformiga momssatser att vara optimala.

Ett antagande om separabilitet mellan olika varor och fritid är ofta nödvändigt för att begränsa frihetsgraderna i de ekonometriska beräkningarna, men det är viktigt att inte anta separabilitet mellan alla konsumtionsvaror och fritid om man inte har starka empiriska belägg för detta. Det är endast om den empiriska analysen visar att individens preferenser kännetecknas av separabilitet mellan alla konsumtionsvaror och fritid, som man kan utgå från detta antagande.³³ I räkneexempel 3 visas en beräkning av optimala momssatser när det råder separabilitet mellan konsumtionsvaror och fritid.

³² Deaton & Muellbauer (1999), Edgerton m.fl. (1996).

³³ Se vidare Deaton (1981).

Räkneexempel 3

Ett antagande om separabilitet mellan konsumtionsvaror och fritid innebär att korspriselasticiteterna mellan varorna (X1 och X2) och fritid ska ha samma tecken samt att deras värden ska stå i relation till respektive utgiftsandel. I detta exempel har de erhållit samma värden som utgiftsandelarna (0,35 respektive 0,20).

	Okompenserade elasticiteter			Utgifts- Homogeni-		Utgifts- Adding up-		
	X1	X2	Fritid	elasticitet	tetsvillkor	andelar	villkor	
X1	-1,50	0,29	0,20	1,00	0,00	0,35	0,35	
X2	0,07	-1,98	-0,39	2,30	0,00	0,20	0,45	
Fritid	0,35	0,20	-1,00	0,45	0,00	0,45	0,20	
						Summa	1,00	1,00

	Kompenserade elasticiteter					Optimala momssatser	
	X1	X2				t1	t2
X1	-1,15	0,49	*	t1	=	-0,163	t1 = 25%
X2	0,88	-1,53	*	t2	=	-0,163	t2 = 25%
Fritid	0,51	0,28					

Resultatet blir att ett optimalt momsuttag kan göras med en likformig moms som i detta exempel ska ha skattesatsen 25 procent. Enligt Corlette & Hagueregeln skulle dock momsatsen på vara X1 vara lägre än på vara X2. Denna regel gäller uppenbart inte i detta exempel, vilket beror på att det råder separabilitet mellan konsumtionsvarorna och fritid.

Ett annat exempel när resultatet visar att likformig moms är optimal är då efterfrågefunktionerna är härledda från en nyttofunktion av s.k. CES-typ. I en CES-funktionen har alla varor (inkl. varan fritid) en utgiftselasticitet som är lika med ett, vilket innebär att det inte finns nödvändighets- eller lyxvaror samt att utgiftsförändringar inte påverkar konsumtionsmönstret. Substitutionselasticiteterna mellan alla varor (inkl. varan fritid) har samma värde. Detta medför att införandet av ett momsuttag som inte påverkar konsumtionsvarornas relativa priser, inte heller kommer att påverka konsumtionsmönstret och är därför optimalt.

Införandet av en likformig moms påverkar inte konsumtionsvarornas relativpriser. Därför kommer beräkningar, som utgår från

ett efterfrågesystems elasticitetsvärden där nyttofunktionen är av CES-typ, att tyda på att ett likformigt momsuttag är optimalt. I räkneexempel 4 visas hur ett sådant resultat kan uppkomma då beräkningar görs med utgångspunkt från en CES-funktion.

Räkneexempel 4

Nyttofunktionen är av s.k. CES-typ. Värdet på substitutionselasticiteterna i nyttofunktionen har satts till 1,2. Okompenserade och kompenserade elasticiteter har beräknats för ett efterfrågesystem som består av två konsumtionsvaror (X1 och X2) samt varan fritid.³⁴ När optimala momssatser beräknas under dessa förutsättningar blir resultatet att ett likformigt momsuttag på de två konsumtionsvarorna framstår som optimalt (i exemplet blir den likformiga skattesatsen 25 procent).

Okompenserade elasticiteter			Utgifts- Homogeni-		Utgifts- Adding up-		
	X1	X2	Fritid	elasticitet	tetsvillkor	andelar	villkor
X1	-1,13	0,04	0,09	1,00	0,00	0,35	0,35
X2	0,07	-1,16	0,09	1,00	0,00	0,20	0,20
Fritid	0,07	0,04	-1,11	1,00	0,00	0,45	0,45
						Summa	1,00 1,00

Kompenserade elasticiteter					Optimala momssatser	
	X1	X2			t1	t2
X1	-0,78	0,23	* t1	=	-0,135	t1 = 25%
X2	0,42	-0,97	* t2	=	-0,135	t2 = 25%
Fritid	0,42	0,23				

Även i detta exempel gäller inte Corlette & Hagueregeln. Korspriselasticiteterna mellan konsumtionsvaror och fritid har samma tecken vilket kan tyda på att separabilitet råder. En test på om separabilitet råder kan göras genom att jämföra relationen mellan värdet på korspriselasticiteten mellan varorna (X1 och X2) och fritid med relationen mellan varornas utgiftsandelar. I detta fall är de lika (= 1,79), vilket tyder på att separabilitet råder. Detta är ett tillräckligt villkor för att de optimala momssatserna ska vara likformiga. Denna test tyder på att när nyttofunktionen är av CES-typ, så råder separabilitet mellan konsumtionsvaror och fritid.

³⁴ Härledning av formler, se Shoven & Whalley (1992).

Att likformiga skattesatser blir optimala när den använda nyttofunktionen är av CES-typ kan också ses som ett specialfall av en slutsats som dras av Atkinson & Stiglitz (1980). Deras slutsats är att när nyttofunktionen är direkt additiv, så ska optimala skattesatser vara omvänt proportionella mot inkomstelasticiteten. Det betyder att nödvändighetsvaror ska beskattas högt och lyxvaror lågt (vilket kan skapa uppenbara fördelningspolitiska problem). Eftersom en nyttofunktion av CES-typ är direkt additiv samtidigt som alla varors inkomstelasticiteter har värdet 1, skulle Atkinson & Stiglitzs slutsats också kunna förklara varför likformiga skatter blir optimala i detta fall.

De elasticitetsvärden som ligger till grund för beräkningar av optimala skatter ska enligt teorin vara ett mått på marknadsefterfrågans priskänslighet i en jämvikt utan skatter. I praktiken beräknas dock dessa elasticiteter när det redan har skett ett momsuttag på marknaden. Det betyder att efterfrågans priskänslighet beräknas i en annan jämvikt än den som teorin förutsätter. Priskänsligheten kan då vara en annan än den man bör utgå ifrån med resultat att de beräknade "optimala skattesatserna" avviker från de faktiska. Räkneexempel 5 tyder dock på att detta i realistiska situationer inte behöver få någon märkbar inverkan på vilka mervärdesskattesatser som är de optimala. Förutsättningen är att marknadernas efterfrågekurvor har en liknande funktionsform.

Räkneexempel 5: Två marknader med linjära efterfrågekurvor

Punkttestimatet av egenpriselasticiteten på marknad 1 antages vara -2 och ett momsuttag sker med skattesatsen 25 procent. Om momsen tas bort skulle priset sjunka med 20 procent och efterfrågan öka med 40 procent. I det nya jämviktsläget på efterfrågekurvan kan priselasticiteten beräknas till -1,2. På marknad 2 antages egenpriselasticiteten vara -1 och ett momsuttag sker med skattesatsen 25 procent. Utan moms kan värdet på priselasticiteten i jämvikt beräknas till -0,7. Förutsättningen är här att de två marknaderna är lika stora samt att det inte finns några korsprisindeffekter.

Nu ska optimala skattesatser beräknas. När beräkningarna utgår från de priskänsligheter som råder vid det befintliga momsuttaget, blir de optimala skattesatserna 17 procent respektive 33 procent. När i stället beräkningarna utgår från en priskänslighet utan momsuttag blir de optimala skattesatserna 18 och

32 procent. I detta exempel blir således de optimala skattesatserna ungefär lika oavsett om den priskänslighet man utgår ifrån inkluderar ett momsuttag eller ej.

Utredningen har försökt att beräkna optimala skattesatser utifrån de värden på elasticiteter som den ekonometriska studien har beräknat för ett efterfrågesystem med 18 konsumtionsvaror samt fritid (se bilaga 6). Resultaten måste dock anses orealistiska eftersom en del optimala skattesatser fick negativa värden och ett införande av denna skattesatsstruktur skulle medföra att kompenserad efterfrågan ökar på alla marknader. Ett liknande orealistiskt resultat erhöles då optimala skattesatser skulle beräknas för det efterfrågesystem som kallas för nivå 1 i studien och innehåller fem konsumtionsvaror samt fritid.

De känslighetsberäkningar som utredningen har utfört på detta efterfrågesystem verkar tyda på att vissa orimligt höga korspriselasticiteter (se avsnitt 5.2) kan ha bidragit till att de optimala skattesatserna inte gick att beräkna. Antagandet om en linjär funktionsform (se avsnitt 5.3) eller det faktum att priskänsligheten är beräknad inklusive momsuttag (se räkneexempel 5) verkar inte kunna spela någon avgörande roll för att förklara de märkliga resultaten.

För att få en uppfattning om vilka effekter som skulle kunna uppstå om en optimal skattesatsstruktur kunde införas, har utredningen i stället utgått från den enkla regeln om att skattesatsens storlek ska sättas i omvänd relation till varans egenpriselasticitet. Dessa resultat måste dock behandlas med stor försiktighet eftersom inga korsprisseffekter har medräknats. Resultatet från dessa effektberäkningar redovisas i betänkandets kapitel 11.

7 Produktion och regional fördelning

De efterfrågeförändringar som uppstår då momsstrukturerna förändras resulterar i motsvarande förändringar på utbudssidan. Sammansättningen av inhemsk produktion och import påverkas. Genom att landets regioner har olika produktionsstrukturer kan den totala ekonomiska aktiviteten och sysselsättningen utvecklas olika i landets regioner. Sådana effektberäkningar kan baseras på statistik från SCB:s nationalräkenskaper. Den input-outputmetod

som används här lämpar sig för analyser av effekter på ekonomins struktur.

Metoden bygger på ett antagande att alla andelar är konstanta. Det betyder metoden inte tar hänsyn till att eventuella relativprisförändringar i produktionsledet kan resultera i substitutions-effekter. I detta sammanhang utgör detta ingen större begränsning eftersom det endast är förändringar av vissa dolda momsuttag som skulle kunna påverka relativpriserna i produktionsledet. Dessa dolda momsuttag har i annat sammanhang kallats för ett momsuttag på produktion och förekommer i begränsad omfattning (se betänkandets kapitel 2 avsnitt 3).

När konsumtionsefterfrågan förändras på olika varugrupper kommer inhemsk produktion och import av dessa varugrupper att förändras. Detta sker genom ett komplicerat samspel mellan produktionssektorerna, där sektorerna efterfrågar och producerar insatsvaror till varandra samt efterfrågar importerade insatsvaror.

Dessa leveranser av insatsvaror beskrivs i nationalräkenskapernas input-outputstatistik.³⁵ Om man antar att varje grupp konsumtionsvaror endast produceras i en sektor kan hela flödet beskrivas i matrisform. I varje kolumn visas vilka utgiftsposter respektive sektor har för sin produktion. Dessa består av insatsvaror, skatter samt faktorkostnader. Insatsvarorna delas upp i inhemskt producerade och importerade.

I varje rad visas respektive sektors intäktsposter. Intäkterna kommer från leveranser av insatsvaror till andra inhemska sektorer samt leveranser till slutlig efterfrågan (konsumtion, investeringar samt export). Summa kostnader för varje sektor är alltid lika med summa intäkter, vilket betyder att respektive sektors kolumnsumma är lika med dess radsumma.

Sektor j efterfrågar inhemskt producerade insatsvaror från bl.a. sektor i . Dessa leveranser kan betecknas med X_{ij} . Dessa insatsvarors andel av sektors j 's totala produktion antas vara konstant och betecknas som $a_{ij} = X_{ij}/X_j$. Alla dessa andelskoefficienter bildar en matris A . Sektorernas totala kostnader bildar en vektor X och total slutlig efterfrågan på inhemska produkter bildar en vektor Y .

Totala kostnader är lika med totala intäkter. Detta kan nu uttryckas i matrisform:

$$X = AX + Y$$

³⁵ SM, N 1980:3+appendix.

Ett uttryck kan nu beräknas där inhemsk produktion är en funktion av slutlig efterfrågan på inhemskt producerade varor. Uttrycket blir:

$$X = (I - A)^{-1} Y ; (I \text{ är enhetsmatrisen})$$

Importefterfrågan består av import av insatsvaror samt direkt import av varor som går till slutlig efterfrågan. Importen är lättare att beräkna eftersom den inte ger några följd effekter på hemmaproduktionen av insatsvaror. Om man antar att importen utgör en konstant andel i insatsvaror och varor för slutlig efterfrågan, kan total import beräknas på följande sätt:

Importerade insatsvaror, M_{ij} , kan uttryckas som en andel av total inhemsk produktion $b_{ij} = M_{ij}/X_j$. Dessa importkoefficienter bildar en importmatris B . Importen av insatsvaror bildar en vektor M_{INS} . Då gäller följande samband mellan import av insatsvaror och slutlig efterfrågan på inhemska produkter:

$$M_{INS} = BX = B (I - A)^{-1} Y$$

När momssatserna förändras påverkas endast den privata konsumtionen i slutlig efterfrågan, Y_{PK} . En del av den privata konsumtionen riktar sig mot inhemskt producerade varor och en del riktar sig mot importerade varor. Direktimport av konsumtionsvaror antas utgöra en konstant andel av respektive konsumtionsvara. Dessa andelar bildar en vektor m_{pk} . Genom att multiplicera motsvarande element i vektor m_{pk} och konsumtionsvaruvektorn Y_{PK} med varandra erhålls ett uttryck för direktimport av konsumtionsvaror ($m_{pk} * Y_{PK}$). Nu kan ett uttryck erhållas för hur en förändring av privat konsumtion påverkar inhemsk produktion och total import M (import av insatsvaror och konsumtionsvaror):

$$\Delta X = (I - A)^{-1} \Delta Y_{PK}$$

$$\Delta M = B (I - A)^{-1} \Delta Y_{PK} + m_{pk} * \Delta Y_{PK}$$

Dessa samband har använts för att beräkna hur inhemsk produktion och import påverkas då den privata konsumtionen påverkas av momssatsförändringar. I input-outputberäkningarna har flödena i ekonomin delats upp i 32 varugrupper. Varje varugrupp motsvaras ungefär av en bransch. De 32 branscherna visas i tabell 5.

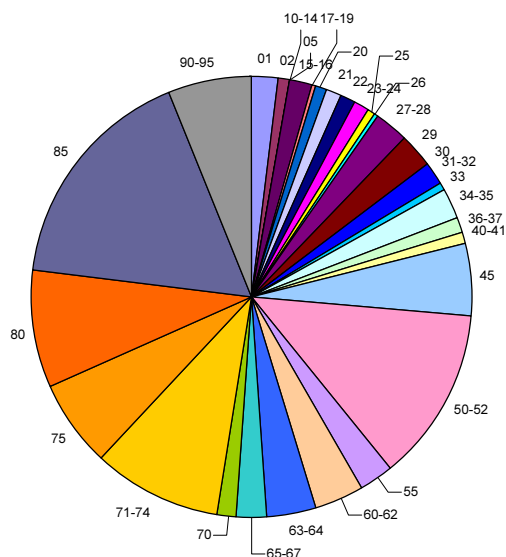
Tabell 5: 32 branscher och deras SNI-koder

01	Jordbruk
02	Skogsbruk
05	Fiske
10-14	Gruvor och mineralutvinningsindustri
15-16	Livsmedels-, dryckesvaru- och tobaksindustri
17-19	Textil-, beklädnad- och läderindustri
20	Trävaruindustri
21	Massa-, pappers- och pappersvaruindustri
22	Förlag och grafisk industri
23-24	Industri för stenkols och petroleumprodukter, kemisk industri
25	Gummi- och plastvaruindustri
26	Jord- och stenvaruindustri
27-28	Metallverk och metallvaruindustri
29	Maskinindustri
30	Industri för kontorsmaskiner och datorer
31-32	Annan elektroindustri, teleproduktindustri
33	Precisions-, medicinska och optiska instrument
34-35	Transportmedelsindustri
36-37	Övrig tillverkningsindustri
40-41	El, gas, värme, vattenförsörjning
45	Byggindustri
50-52	Parti- och detaljhandel
55	Hotell och restauranger
60-62	Landtransportföretag, rederier, flygbolag
63-64	Serviceföretag till transport, post- o telekomm.företag
65-67	Kreditinstitut och försäkringsbolag
70	Fastighetsförvaltning
71-74	Uthyrnings- och företagservicefirmor
75	Offentlig förvaltning
80	Utbildningsföretag
85	Hälso- och sjukvårdsföretag
90-95	Renhålln., kultur, sport, förvärvsarb. i hushåll

Källa: SCB

Sysselsättningens fördelning på dessa branscher visas i diagram 29. Av alla sysselsatt arbetar 32 procent i offentlig sektor (branscherna 75, 80 och 85) och 13 procent i parti- och detaljhandel (bransch 50–52). Budgetneutrala momsåterförändringar kommer inte att påverka offentlig konsumtionsefterfrågan och marginellt påverka efterfrågan på insatser inom parti- och detaljhandeln. Detta betyder att nästan halva sysselsättningen kommer att vara opåverkad av de momsåterförändringar som analyseras.

Diagram 29: Sysselsättningens fördelning på branscher enligt SNI-koder

Källa: SCB samt egna beräkningar

Med hjälp av input-outputstatistik för år 1995³⁶ har utredningen siffersatt matrisernas variabler och koefficienter i de ovan härledda matrisformlerna. Därmed har erhållits matematiska samband som knyter ihop förändringar i konsumtionens sammansättning med förändringar i den inhemska produktionsstrukturen. Genom att alla andelskoefficienter är konstanta så räcker det med att ange procentuell efterfrågeförändring på de olika konsumtionsvarorna för att modellen som resultat ska leverera de procentuella produktionsförändringar i respektive bransch som krävs för att leverera den nya sammansättningen av konsumtionsvaror. Då medräknas även hur efterfrågeförändringar på insatsvaror påverkar produktionen. Modellen översätter därmed en viss struktur på konsumtions-efterfrågan till en viss produktionsstruktur.

Total effekt på privat konsumtionsefterfrågan erhålls genom att summera alla konsumtionsvarors efterfrågeförändringar och total

³⁶ Statistiska Centralbyrån (2003).

effekt på produktionsvolym (BNP-effekten) erhålls genom summering av branschernas produktionsförändringar. Total förändring av konsumtionsefterfrågan behöver dock inte alls bli lika med total förändring av produktionsvolym. Detta beror på att en stor del av konsumtionsutgifterna går till andra ändamål än till betalning för inhemska produktionsinsatser (förädlingsvärdet). Med modellen har beräknats till vilka ändamål de totala konsumtionsutgifterna gick år 1995 (se tabell 6).

Tabell 6: De totala konsumtionsutgifternas fördelning på ändamål år 1995, miljarder kronor

Privat konsumtion (PK)		844
avgår:		
Tull+impavg	2	
Moms	98	
Produktsubventioner	-7	
Produktskatter	48	
Direktimport	74	
Summa hemmaefterfrågan		629
avgår:		
Import av insatsvaror	81	
Direktköp utomlands	4	
Produktskatter, netto	23	
Summa förädlingsvärde		521
Andel hemmaproduktion av PK		62%

Källa: SCB samt egna beräkningar

Konsumtionsutgifterna uppgick till 844 miljarder kronor. Av dessa gick 147 miljarder kronor (2 + 98 + 48 miljarder kronor) till att betala olika former av skatter och 7 miljarder kronor fick hushållen tillbaka i form av subventioner till utgifter för persontransporter. 74 miljarder kronor gick till att köpa direktimporterade konsumtionsvaror. Kvar blev 629 miljarder kronor som gick till betalning för hemmaproduktion (en mindre del på 4 miljarder kronor användes för köp av konsumtionsvaror i utlandet). Av de konsumtionsutgifter som gick till hemmaproduktion användes en del för betalning av importerade insatsvaror och produktskatter, netto (produktskatter minus subventioner). Kvar som ersättning för in-

hemska faktorinsatser blev 521 miljarder kronor. Det betyder att endast 62 procent av konsumtionsutgifterna gick till att betala arbets- och kapitalinsatser i den svenska ekonomin. 38 procent av utgifterna gick till skatter, netto och import vilka kan sägas utgöra ett s.k. läckage i konsumtionsutgifterna.

När konsumtionens sammansättning av olika varor förändras, kan läckagets storlek i de totala konsumtionsutgifterna påverkas. Detta beror på att konsumtionsutgifter för respektive vara innehåller olika läckage. Om t.ex. konsumtionsutgifterna ökar på utgiftsposter med relativt höga läckage och minskar på utgiftsposter med relativt små läckage, så kommer det sammanlagda läckaget från alla konsumtionsutgifter att bli högre. Då kommer den procentuella förändringen av de konsumtionsutgifter som går till inhemska produktionsfaktorer att bli lägre än den procentuella förändringen i totala konsumtionsutgifter.

En speciell typ av läckage utgörs av offentliga subventioner. Om dessa ges i proportion till konsumtionsefterfrågan, kan de betraktas som motsatsen till skatter. När konsumtionen av dessa subventionerade varor minskar, så minskar även subventionerna vilket ger samma effekt på inhemsk produktion som om läckagen i hushållens totala utgifter ökar.

En budgetneutral förändring av momssatsstrukturen ger oftast inte några märkbara effekter på total konsumtionsvolym. Däremot kan märkbara förändringar ske av konsumtionsmönstret. Detta kan medföra att fördelningen av de totala utgifterna på inhemska produktionsinsatser, import och produktskatter ändras. Läckagens storlek i privat konsumtion kan på detta sätt ändras utan att de totala konsumtionsutgifterna har ändrats. Det nya konsumtionsmönstret kan således innehålla ett större eller mindre läckage.

Om läckagen ökar medför detta att efterfrågan på inhemska produktionsinsatser minskar, dvs. att produktion och sysselsättning minskar. Efterfrågan på inhemska faktorinsatser i produktion av konsumtionsvaror sjunker relativt total konsumtionsefterfrågan. Detta kan dock inte anses vara ett slutligt resultat eftersom läckagens förändring har skapat obalanser på olika marknader. I långsiktig jämvikt ska alla marknader vara i balans. Om skatte-läckagen t.ex. ökar har samtidigt ett överskott uppstått i de offentliga finanserna, vilket bör leda till skattesänkningar eller högre offentliga utgiftsåtaganden. Om importläckagen ökar har samtidigt ett underskott uppstått i utrikeshandeln, vilket försvagar valutans värde.

Sänkta skatter ökar konsumtionsefterfrågan och därmed ökar även efterfrågan på inhemska produktionsinsatser. En lägre växelkurs ökar exportefterfrågan vilket också ökar efterfrågan på inhemska produktionsinsatser. Ett rimligt slutresultat är att skattesänkningen och valutadeprecieringen kan bli exakt så stor, att produktion och sysselsättning kan nå de nivåer som skulle ha uppnåtts om inte läckagens storlek hade förändrats. En förändring av läckagens storlek kan därför endast förväntas få den effekten att anpassningen till en ny långsiktig jämvikt blir fördröjd.

I utredningens analyser har läckagens förändring beräknats med hjälp av den input-outputmodell som beskrivits ovan. Därefter har läckagens följd effekter simulerats med syftet att efterfrågan på inhemska produktionsinsatser av konsumtionsvaror ska förändras i samma takt som total konsumtionsefterfrågan. Det sker ingen beräkning av slutresultatet på de offentliga finanserna.

Simuleringsmetoden bygger på antaganden om att alla varors utgiftselasticiteter har värdet 1 samt att exportefterfrågan och konsumtionsefterfrågan påverkar branschernas produktion lika. Efter som läckagens förändring i dessa sammanhang ofta är av mindre omfattning påverkas inte resultaten märkbart av dessa förenklingar.

Effekten på växelkursen har beräknats utifrån antaganden om export- och importefterfrågans priselasticiteter (-2 respektive -1). Exportens importandel har utifrån SCB:s input-outputberäkningar satts till 30 procent.³⁷ Växelkursförändringen har sedan beräknats så att utrikeshandeln åter hamnar i balans. Den storleksförändring i utrikeshandelns saldo som växelkursförändringen orsakar ger en motsvarande BNP-effekt. Den BNP-effekt som återstår för att marknaderna ska hamna i balans, har ansetts komma från förändringar i hushållens köpkraft genom antingen växelkurs- eller skatteförändringar.

De resultat på produktions- och sysselsättningsförändringar som redovisas i betänkandet innehåller denna korrigering av läckagens förändring. Är total konsumtionsefterfrågan oförändrad, så påverkas inte heller produktion och sysselsättning. Det är endast då total konsumtionsefterfrågan förändras som effekter uppstår på produktion och sysselsättning. Detta kan endast ske då fritidsefterfrågan och arbetsutbud ändras (se avsnitt 2.3).

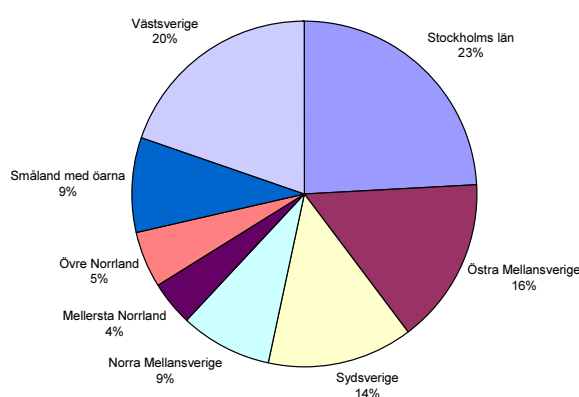
De totala utgifterna för inhemska faktorinsatser (BNP till faktorpris) uppgick 1995 till 1595 miljarder kronor. När

³⁷ Statistiska centralbyrån (1987).

521 miljarder kronor av konsumtionsutgifterna går till ersättning för inhemska produktionsfaktorer (se tabell 7 ovan) innebär detta att den privata konsumtionen svarar för 1/3 av BNP. Det betyder att om de konsumtionsutgifter som går till inhemska produktionsfaktorer ökar med 1 procent så kommer BNP att i procent öka 1/3 så mycket, dvs. 0,3 procent.

Utredningen har också i uppgift att analysera regionala effekter från en momsförändring. I detta sammanhang har använts en vanligt förekommande indelning av riket i 8 regioner (en s.k. NUTS-indelning). I diagram 30 visas hur sysselsättningen fördelar sig på dessa regioner.

Diagram 30: Sysselsättningens fördelning på regioner

Källa: SCB samt egna beräkningar

Genom att utnyttja data från SCB:s regionalräkenskaper erhålles uppgifter över produktionens och sysselsättningens sammansättning i dessa 8 regioner. I den grad som produktionsstrukturen skiljer sig åt mellan olika regioner kan förändringar i rikets produktionsstruktur påverka landets regioner olika.

Om man antar att varje produktionssektor utvecklas på samma sätt i landets 8 regioner kan effekten på regionernas ekonomiska aktivitet beräknas utifrån den effekt som efterfrågeförändringar får på respektive sektors produktion. Skillnader i produktionsstruktur

skulle då kunna resultera i regionala skillnader på total produktion. De regioner som har en hög andel produktion som stimuleras får en bättre ekonomisk utveckling och de regioner som har en hög andel produktion som stramas åt får en sämre utveckling. Dessa effekter på regionernas produktion ger en motsvarande effekt på regionernas sysselsättning.

Litteraturlista

- Atkinson, A.B. & Stiglitz, J.E. (1980), *Lectures on Public Economics*, McGraw-Hill Book Company, New York.
- Auerbach, A.J. & Hines Jr, J.R. (2002), *Taxation and Economic Efficiency*, Handbook of Public Economics: volume 3, North-Holland.
- Corlett, W.J. & Hague, D.C. (1953), *Complementarity and the Excess Burden of Taxation*, Review of Economic Studies, pp. 21–30.
- Deaton, A. (1981), *Optimal Taxes and the Structure of Preferences*, Econometrica, Vol. 49, No. 5, pp. 1245-1260.
- Deaton, A. & Muellbauer, J. (1999), *Economics and Consumer Behavior*, Cambridge University Press.
- Edgerton, D. m.fl. (1996), *The Econometrics of Demand Systems*, Kluwer Academic Publishers.
- Erixon, L. (1994), *Investeringar och lönsamhet*, bilaga 7 till långtidsutredningen 1995.
- Gordon, R.J. (1981), *Output Fluctuations and Gradual Price Adjustment*, Journal of Economic Literature Vol. XIX, pp. 493-530.
- Goulder, L. & Williams, R. (1999), *The usual Excess-Burden Approximation usually doesn't come close*, National Bureau of Economic Research, Working Paper 7034.
- Krugman, P. & Obstfeld, M. (1994), *International Economics*, Harper Collins College Publishers.
- Nicholson, W. (1998), *Microeconomic Theory*, Harcourt College Publishers.
- Rhoades, S. (1993), *The Herfindahl-Hirschman Index*, Federal Reserve Bulletin, march.
- Statistiska meddelanden N 1980:3+appendix, *Input-outputtabeller för Sverige 1975*, SCB

- Statistiska centralbyrån (1987), *Input-outputtabeller för Sverige 1980*.
- Statistiska Centralbyrån (2003), Elektronisk datainformation från nationalräkenskaperna.
- SOU 1989:35, *Reformerad mervärdeskatt m.m.*
- Shoven, J. & Whalley, J. (1992), *Applying General Equilibrium*, Cambridge University Press.
- Stiglitz, J.E. (2000), *Economics of the Public Sector*, W. W. Norton & Company, Inc.
- Varian, H. (1992), *Microeconomic Analysis*, W. W. Norton & Company.